

O. L. F. v. E.

10. Jot. Aug. 00 Ze

H. v. Ende.

M. 62.
n.

LEUTROPII
BREVIARIUM

HISTORIAE ROMANAE
AD VALENTEM AUGUSTUM.

TUBINGÆ
SUMTIBUS I. G. COTTÆ. MDCCXCVIII.

BREVIARIUM

HISTORIAE ROMANAE

AD VALENTINUM AUGUSTUM

L 148

TUBINGEN

SEXTIUS I. G. COEVA. MOGGERVILLE

DOMINO VALENTI MAXIMO
PERPETUO AUGUSTO.

Res Romanas ex voluntate mansuetudinis tuæ, ab urbe condita ad nostram memoriam, quæ in negotiis vel bellicis vel civilibus eminebant, per ordinem temporum brevi narratione collegi stricte, additis etiam his, quæ in principum vita egregia exstiterunt; ut tranquillitatis tuæ possit mens divina lætari, prius se illustrium virorum facta in administrando imperio secutam, quam cognosceret lætione.

EUTROPII
BREVIARIUM
HISTORIAE ROMANAE
LIBER PRIMUS.

I. Romanum imperium, quo neque ab exordio ullum fere minus, neque incrementis toto orbe amplius humana potest memoria recordari, a Romulo exordium habet; qui Rex Silvæ Vestalis virginis filius, et (quantum putatus est) Martis, cum Remo fratre, uno partu editus est. Is cum inter pastores latrocinaretur, octodecim annos natus urbem exiguan in Palatino monte constituit. XI. kal. Maii, Olympiadis sextæ anno tertio, post Troiæ excidium, ut, qui plurimum minimumque, tradunt, trecentesimo nonagesimo quarto.

II. Condita civitate, quam ex nomine suo Romanam vocavit, hæc fere egit. Multitudinem finiti-

A

morum in civitatem recepit: centum ex senioribus legit, quorum consilio omnia ageret, quos senatores nominavit propter senectutem. Tunc cum uxores ipse et populus suus non haberent, invitavit ad spectaculum ludorum vicinas urbis Romæ nationes, atque earum virgines rapuit. Commotis bellis propter raptarum iniuriam, Cæninenses vicit, Antemnates, Crustuminos, Sabinos, Fidenates, Veientes; hæc omnia oppida urbem cingunt. Et cum orta subito tempestate non comparuisset, anno regni trigesimo septimo, ad deos transisse creditus est et consecratus. Deinde Romæ per quinos dies senatores imperaverunt: et his regnantibus annus unus completus est.

III. Postea *Numa Pompilius* rex creatus est: qui bellum quidem nullum gessit, sed non minus civitati, quam Romulus, profuit. Nam et leges Romanis, moresque constituit; qui consuetudine præciorum iam latrones ac semibarbari putabantur: et annum descripsit. In decem menses, prius sine aliqua computatione confusum: et infinita Romæ sacra ac templa constituit. Morbo deceffit, quadragesimo tertio imperii anno.

IV. Huic successit *Tullus Hostilius*. Hic bello reparavit, Albanos vicit, qui ab urbe Roma XII milliario sunt: Veientes et Fidenates, quorum alii sexto milliario absunt ab urbe Roma, alii octavo decimo, bello superavit: urbem ampliavit, adiecto Cælio monte. Cum triginta duobus annis regnasset, fulmine ictus, cum domo sua arsit.

V. Post hunc *Ancus Marcius*, Numæ ex filia nepos, suscepit imperium. Contra Latinos dimicavit: Aventinum montem civitati adiecit, et Ianiculum: apud ostium Tiberis civitatem supra mare sexto decimo milliario ab urbe Roma condidit. Vigesimo quarto anno imperii morbo periit.

VI. Deinde regnum *Priscus Tarquinius* accepit. Hic numerum senatorum duplicavit; circum Romæ ædificavit; ludos Romanos instituit, qui ad nostram memoriam permanent. Vicit idem etiam Sabinos: et non parum agrorum, sublatum iisdem, urbis Romæ territorio adiunxit, primusque triumphans urbem intravit. Muros fecit, et cloacas, Capitolium inchoavit. Trigesimo octavo imperii anno per Anci filios occisus est, regis eius, cui ipse successerat.

VII. Post hunc *Servius Tullius* suscepit imperium, genitus ex nobili femina; captiva tamen, et famula. Hic quoque Sabinos subegit: montes tres, Quirinalem, Viminalem, Esquilinum, urbi adiunxit: fossas circa murum duxit. Primus omnium censum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma, omnibus in censum delatis, habuit capitum LXXXIII millia civium Romanorum, cum his, qui in agris erant. Occisus est XLV imperii anno, scelere generi sui Tarquinii, filii eius regis, cui ipse successerat, et filiae suæ, quam Tarquinius habebat uxorem.

VIII. *Lucius Tarquinius Superbus*, septimus atque ultimus regum, Volscos (quæ gens ad Campaniam euntibus non longe ab urbe est) vicit: *Gabinorum* civitatem, et Sueciam Pometiam subegit; cum Tuscis pacem fecit: et templum Iovi in Capitolio ædificavit. Postea Ardeam oppugnans, in octavo decimo milliario ab urbe positam civitatem, imperium perdidit. Nam cum filius eius, et ipse Tarquinius iunior, nobilissimam feminam Lucretiam, eandemque pudicissimam, Collatini uxorem, stuprasset, eaque de iniuria marito, et patri, et amicis quæsta fuisset, in omnium conspectu se occidit. Propter quam causam Brutus, parens et ipse Tarquinii, populum concitavit, et Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus quoque eum, qui civitatem Ardeam cum ipso rege oppugnabat, reliquit, veniensque ad urbem rex, portis clausis exclusus est. Cumque imperasset annos viginti quinque, cum uxore et liberis suis fugit. Ita Romæ regnatum est per septem reges annis ducentis quadraginta tribus, cum adhuc Roma, ubi plurimum, vix usque ad quintum decimum milliarium possideret.

IX. Hinc *Consules* cœpere pro uno rege duo hac de causa creari; ut, si unus malus esse voluisset, alter eum, habens potestatem similem, coerceret. Et placuit, ne imperium longius, quam annum haberent, ne per diuturnitatem potestatis insolentiores redderentur, sed civiles semper essent, qui se post annum scirent futuros esse privatos. Fuerunt igitur anno primo, expulsis regibus, *Coss.* L. Iunius Brutus, qui maxime egerat, ut Tarquinius pelleretur, et

Tarquinius Collatinus, maritus Lucretiæ. Sed Tarquinio Collatino statim sublata dignitas est. Placuerat enita, ne quisquam in urbe maneret, qui Tarquinium vocaretur. Ergo accepto omni patrimonio suo, ex urbe migravit, et loco ipsius factus est Valerius Publicola consul. Commovit tamen bellum urbi Romæ rex Tarquinius, qui fuerat expulsus: et collectis multis gentibus, ut in regnum posset restitui, dimicavit.

X. In prima pugna Brutus consul, et Aruns Tarquinii filius, invicem se occiderunt. Romani tamen ex ea pugna victores recesserunt. Brutum Romanæ matronæ, defensorem pudicitiae suæ, quasi communem patrem, per annum luxerunt. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tricipitinum collegam sibi fecit, Lucretiæ patrem: quo morbo mortuo, iterum Horatium Pulvillum collegam sibi sumfit. Ita primus annus quinque consules habuit: cum Tarquinius Collatinus urbe cessisset propter nomen, Brutus proelio perisset, Sp. Lucretius morbo mortuus esset.

XI. Secundo quoque anno iterum Tarquinius, ut reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxilium ei ferente Porfena Tusciæ rege: et Romam pene cepit. Verum tum quoque victus est. Tertio anno post reges exactos, Tarquinius, cum suscipi non posset in regnum, neque Porfena, qui pacem cum Romanis fecerat, auxilium præstaret, Tusculum se contulit, quæ civitas non longe ab urbe est: atque ibi per quatuordecim annos privatus cum uxore consenuit. Quarto anno post reges exactos, cum Sabini Romanis bellum intulissent, victi sunt, et de his est triumphatum. Quinto anno Valerius ille Bruti collega, et IV Consul fataliter mortuus est; adeo pauper, ut collatis a populo nummis, sumtum habuerit sepulturæ: quem matronæ, sicut Brutum, annum luxerunt.

XII. Nono anno post reges exactos, cum gener Tarquinii ad iniuriam soceri vindicandam, ingentem collegisset exercitum, nova Romæ dignitas est creata, quæ *Dictatura* appellatur, maior quam consulatus. Eodem anno etiam *Magister equitum* factus est, qui dictatori obsequeretur. Neque quidquam similis potest dici, quam dictatura antiqua

huic imperii potestati, quam nunc tranquillitas vestra habet: maxime cum Augustus quoque Octavianus, de quo postea dicemus, et ante eum Caius Cæsar, sub dictaturæ nomine atque honore regnaverint. Dictator autem Romæ primus fuit Largius: magister equitum primus Sp. Cassius.

XIII. Sexto decimo anno post reges exactos, seditionem populus Romæ fecit, tanquam a senatu atque consulibus premeretur. Tum et ipse sibi *Triunos Plebis*, quasi proprios iudices et defensores, creavit, per quos contra senatum et consules tutus esse posset.

XIV. Sequenti anno Volsci bellum reparaverunt, et victi acie, etiam Coriolos civitatem, quam habebant optimam, perdiderunt.

XV. Octavo decimo anno post electos reges expulsus ex urbe Q. Marcius, dux Romanorum, qui Coriolos ceperat, Volscorum civitatem, ad ipsos Volscos contendit iratus; et auxilia contra Romanos accepit, Romanosque sæpe vicit. Usque ad quintum milliarium urbis accessit, oppugnaturus etiam patriam, legatis, qui pacem petebant, repudiatis; nisi ad eum mater Veturia, et uxor Volumnia ex urbe venissent: quarum fletu et deprecatione superatus, removit exercitum. Atque hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset.

XVI. Cæsone Fabio et Tito Virginio *Cass.* trecenti nobiles homines, qui ex Fabia familia erant, contra Veientes bellum soli susceperunt, promittentes senatui et populo, per se omne certamen implendum. Itaque profecti omnes nobiles, et qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent, in proelio conciderunt. Unus omnino superfuit ex tanta familia, qui propter ætatem puerilem duci non potuerat ad pugnam. Post hæc census in urbe habitus est, et inventa sunt civium capitum CXIX millia, CCCXIX.

XVII. Sequenti anno, cum in Algido monte, ab urbe duodecimo ferme milliario, Romanus obsideretur exercitus, L. Quinctius Cincinnatus dictator

est factus: qui agrum quatuor iugerum possidens, manibus suis colebat. Is cum in opere et arans esset inventus, sudore deterso, togam prætextam accepit, et cæsis hostibus liberavit exercitum.

XVIII. Anno CCC et altero ab urbe condita imperium consulare cessavit, et pro duobus *Coss.* decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, *Decemviri* nominati. Sed cum primo anno bene egissent, secundo unus ex iis, Appius Claudius, Virginii cuiusdam, qui honestis iam stipendiis contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem corrumpere voluit: quam pater occidit, ne stuprum a decemviro sustineret, et regressus ad milites, movit tumultum. Sublata est decemviris potestas, ipsique damnati sunt.

XIX. Anno trecentesimo decimo quinto ab urbe condita, Fidenates contra Romanos rebellaverunt. Auxilium præstabant his Veientes, et rex Veientium Tolumnius. Quæ ambæ civitates tam vicinæ urbi sunt, ut Fidenæ sexto, Veientes XVIII milliario ab sint. Coniunxerunt se his et Volsci. Sed Mamercio Aemilio dictatore, et L. Quinctio Cincinnato magistro equitum, victi, etiam regem perdidierunt. Fidenæ captæ, et excisæ.

XX. Post XX deinde annos Veientani rebellaverunt. Dictator contra ipsos missus est Furius Camillus, qui primum eos vicit acie: mox etiam civitatem diu obsidens cepit, antiquissimam Italiæ atque ditissimam. Post eam cepit et Faliscos, non minus nobilem civitatem; sed commota est ei invidia, quasi prædam male divisisset: damnatusque ob eam causam, et expulsus civitate est. Statim Galli Senones ad urbem venerunt, et victos Romanos undecimo milliario a Roma apud flumen Alliam secuti, etiam urbem occuparunt: neque defendi quidquam, nisi Capitolium, potuit. Quod cum diu obsedissent, et iam Romani fame laborarent, a Camillo, qui in vicina civitate exsulabat, Gallis superventum est, gravissimeque victi sunt. Postea tamen, accepto etiam auro, ne Capitolium obsiderent, recesserunt; sed secutus eos Camillus, ita cecidit, ut et aurum, quod his datum fuerat, et omnia, quæ ceperant, militaria signa revocaret. Ita tertio triumphans urbem ingres-

fus est, et appellatus secundus Romulus, quasi et ipse patriæ conditor.

LIBER SECUNDUS.

I. Anno trecentesimo sexagesimo quinto ab urbe condita, post captam autem primo, dignitates mutatae sunt, et pro duobus *Coff.* facti *Tribuni Militares* consulari potestate. Hinc iam cepit Romana res crescere. Nam Camillus eo anno Volscorum civitatem, quæ per septuaginta annos bellum gesserat, vicit: et Aequorum urbem, et Sutrinorum: atque omnes, deletis eorum exercitibus, occupavit, et tres simul triumphos egit.

II. Titus etiam Quinctius Cincinnatus Prænestinos, qui usque ad urbis Romæ portas cum bello venerant, persecutus, ad flumen Alliam vicit; octo civitates, quæ sub ipsis agebant, Romanis adiunxit: ipsum Præneste adgressus, in deditionem accepit; quæ omnia ab eo gesta sunt viginti diebus, triumphusque ipsi decretus.

III. Verum dignitas Tribunorum militarium non diu perseveravit. Nam post aliquantum nullo placuit fieri: et quadriennium ita in urbe fluxit, ut potestates ibi maiores non essent. Resumerunt tamen tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, et triennio perseveraverunt. Rursus consules facti.

IV. L. Genucio, et Q. Servilio *Coff.* mortuus est Camillus: honor ei secundus post Romulum delatus est.

V. T. Quinctius dictator adversus Gallos, qui ad Italiam venerant, missus est. Hi ab urbe quarto miliario trans Anienem fluvium confederant. Nobilissimus de senatoribus juvenis T. Manlius, provocantem Gallum ad singulare certamen progressus occidit: et sublato torque aureo, colloque suo imposito, in perpetuum Torquati sibi et posteris cognomen accepit. Galli fugati sunt; mox per C. Sulpicium dictatorem etiam victi. Non multo post a C. Marcio Tusci victi sunt: VIII millia captivorum ex his in triumphum ducti.

VI. Census iterum habitus est. Et cum Latini, qui a Romanis subacti erant, milites præstare nolent, ex Romanis tantum tirones lecti sunt; factæ-

que legiones decem: qui modus sexaginta, vel amplius, armatorum millia efficiebat. Parvis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat. Quæ cum profectæ essent adversus Gallos, duce L. Furio, quidam ex Gallis unum ex Romanis, qui esset optimus, provocavit. Tum se M. Valerius tribunus militum obtulit, et cum processisset armatus, corvus ei supra dextrum brachium sedit. Mox commissa adversus Gallum pugna, idem corvus alis et unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset adipicere. Ita a tribuno Valerio interfectus, non solum victoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem Corvus est dictus. Ac propter hoc meritum, annorum trium et viginti Consul est factus.

Corvinus

VII. Latini, qui noluerant milites dare, hoc quoque a Romanis exigere cœperunt, ut unus consul ex eorum, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est, et ingenti pugna superati sunt: ac de his perdomitis triumphatum est. Statuæ consulibus ob meritum victoriæ in Rostris positæ sunt. (Eo anno etiam Alexandria ab Alexandro Macedone condita est.)

VIII. Iam Romani potentes esse cœperunt. Bellum enim in centesimo et tricesimo fere milliario ab urbe apud Samnitas gerebatur, qui medii sunt inter Picenum, Campaniam, et Apuliam. L. Papirius Cursor cum honore dictatoris ad id bellum profectus est. Qui cum Romam redisset, Q. Fabio Maximo, magistro equitum, quem apud exercitum reliquit, præcepit, ne se absente pugnaret. Ille occasione reperta, felicissime dimicavit, et Samnitas delevit. Ob quam rem a dictatore capitis damnatus, quod se vetante pugnasset, ingenti favore militum et populi liberatus est; tanta Papirio seditione commota, ut pene ipse interficeretur.

IX. Postea Samnites Romanos, T. Veturio et Sp. Postumio *Coss.*, apud Furculas Caudinas angustiis locorum conclusos, ingenti dedecore vicerunt, et sub iugum miserunt. Pax tamen a senatu et populo soluta est, quæ cum ipsis propter necessitatem facta fuerat. Postea Samnites victi sunt a L. Papirio consule: septem millia eorum sub iugum missa. Papirius de Samnitibus triumphavit. Eo tempore Appius

Claudius censor Aquam Claudiam induxit, et viam Appiam stravit. Samnites reparato bello Q. Fabium Maximum vicerunt, tribus millibus hominum occisis. Postea cum pater ei Fabius Maximus legatus datus fuisset, et Samnitas vicit, et plurima eorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus, Manius Curius Dentatus, ambo *Coss.* contra Samnitas missi, ingentibus proeliis eos confecerunt. Tum bellum cum Samnitibus per annos novem et XL. actum sustulerunt; neque ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigaverit.

X. Interiectis aliquot annis, iterum se Gallorum copie, contra Romanos, Tuscis Samnitibusque iunxerunt: sed cum Romam tenderent, a Cn. Cornelio Dolabella Consule deletæ sunt.

XI. Eodem tempore Tarentinis, qui iam in ultima Italia sunt, bellum indictum est: quia legatis Romanorum iniuriam fecissent. Hi Pyrrhum, Epiri regem, contra Romanos auxilium poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox ad Italiam venit, tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum consul P. Valerius Lævinus, qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, ostendi omnem exercitum, tumque dimitti, ut renunciarent Pyrrho, quæcunque a Romanis agerentur. Commissa mox pugna, cum iam Pyrrhus fugeret, elephantorum auxilio vicit, quos incognitos Romani expaverunt: sed nox proelio finem dedit. Lævinus tamen per noctem fugit. Pyrrhus Romanos mille octingentos cepit, eosque summo honore tractavit: occisos sepelivit. Quos cum adverso vulnere et truci vultu, etiam mortuos iacere vidisset, tulisse ad cælum manus dicitur, cum hac voce: *se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent.*

XII. Postea Pyrrhus iunctis sibi Samnitibus, Lucanis, Bruttiisque, Romam perrexit, omnia ferro ignique vastavit: Campaniam depopulatus est, atque ad Præneste venit milliario ab urbe octavo decimo. Mox terrore exercitus, qui cum consule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati ad Pyrrhum de redimendis captivis missi, ab eo honorifice suscepti sunt: captivos sine pretio Romam misit. Unum ex

legatis Romanorum, Fabricium, sic admiratus est, ut, cum eum pauperem esse cognovisset, quarta parte regni promissa, sollicitare voluerit, ut ad se transiret; contemptusque a Fabricio est. Quare cum Pyrrhus ingenti Romanorum admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem æquis conditionibus peteret, præcipuum virum, Cineam nomine, ita ut Pyrrhus partem Italiæ, quam iam armis occupaverat, obtineret.

XIII. Pax displicuit: remandatumque Pyrrho a senatu est, eum cum Romanis, nisi ex Italia recessisset, pacem habere non posse. Tum Romani iusserunt captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, quod armati capi potuissent: nec ante eos ad veterem statum reverti, quam si binorum hostium occiforum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reversus est. A quo cum quæreret Pyrrhus, *qualem Romam comperisset?* Cineas dixit; *regum se patriam vidisse, scilicet tales illic fere omnes, qualis unus Pyrrhus apud Epirum et reliquam Græciam putaretur.* Missi sunt contra Pyrrhum duces P. Sulpicius et Decius Mus, consules. Certamine commisso Pyrrhus vulneratus est, elephantis interfecti, XX millia cæsa hostium, et ex Romanis tantum quinque millia. Pyrrhus Tarentum fugatus.

XIV. Interiecto anno, contra Pyrrhum Fabricius est missus, qui prius inter legatos sollicitari non potuerat, quarta parte regni promissa. Tum, cum vicina castra ipse et rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte venit, promittens veneno Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur; quem Fabricius vinctum reduci iussit ad dominum, Pyrrhoque dici, quæ contra caput eius medicus sponddisset. Tunc rex admiratus dixisse fertur: *Ille est Fabricius, qui difficilium ab honestate, quam sol a cursu suo averti potest.* Tunc rex ad Siciliam profectus est: Fabricius, victis Samnitibus et Lucanis, triumphavit. *Coss.* deinde, Curius Dentatus, et Cornelius Lentulus, adversum Pyrrhum missi sunt: Curius contra eum pugnavit; exercitum eius cecidit, ipsum Tarentum fugavit, castra cepit. Ea die cæsa hostium XXIII millia. Curius in consulatu triumphavit: primus Romam elephantos quatuor duxit. Pyrrhus etiam

a Tarento mox recessit, et apud Argos, Græciæ civitatem, occisus est.

XV. C. Fabio Licino, et C. Claudio Canina *Coss.* anno urbis conditæ CCCCLXI, legati Alexandrini, a Ptolemæo missi, Romam venere, et a Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt.

XVI. Quinto Ogulnio, C. Fabio Pictore *Coss.* Picentes bellum commovere, et ab insequentibus *Coss.* P. Sempronio, Appio Claudio, victi sunt; et de his triumphatum est. Conditæ a Romanis civitates, Ariminum in Gallia, et Beneventum in Samnio.

XVII. M. Atilio Regulo, L. Iulio Libone *Coss.* Sallentinis in Apulia bellum indictum est: captique sunt cum civitate simul Brundisini, et de his triumphatum est.

XVIII. Anno CCCCLXXVII, cum iam clarum urbis Romæ nomen esset, arma tamen extra Italiam mota non fuerant. Ut igitur cognosceretur, quæ copiæ Romanorum essent, census est habitus: inventa sunt civium capita CCXCII millia, CCCXXXIV: quanquam a condita urbe nunquam bella cessassent. Et contra Afros bellum susceptum est primum, Appio Claudio, Q. Fulvio *Coss.* In Sicilia contra eos pugnatum est, et Appius Claudius de Afris et rege Siciliæ Hierone triumphavit.

XIX. Insequenti anno, Valerio Marco et Otacilio *Coss.* in Sicilia a Romanis res magnæ gestæ sunt. Tauromenitani, Catanenses, et præterea quinquaginta civitates in fidem acceptæ sunt. Tertio anno in Sicilia contra Hieronem bellum patratum est. Is cum omni nobilitate Syracusanorum pacem a Romanis impetravit, deditque argenti talenta ducenta. Afrî in Sicilia victi sunt, et de his secundo Romæ triumphatum est.

XX. Quinto anno belli Punici, quod contra Afros agebatur, primum Romani C. Duilio et Cn. Cornelio Asina *Coss.* in mari dimicaverunt, paratis navibus rostratis, quas Liburnas vocant. Consul Cornelius fraude deceptus est. Duilius commisso proelio, Carthaginiensium ducem vicit, XXXI naves cepit, XIV merfit, VII millia hostium cepit, III millia occidit. Neque ulla victoria Romanis gratior fuit, quod in victi terra, iam etiam mari plurimum possent. C.

Aquillio Floro, L. Scipione *Coff.* Scipio Corsicam et Sardiniam vastavit, multa millia inde captivorum abduxit, triumphum egit.

XXI. L. Manlio Vulsone, M. Atilio Regulo *Coff.* bellum in Africam translatum est: contra Hamilcarem, Carthaginiensium ducem, in mari pugnatum, victusque est. Nam perditis LXIV navibus, retro se recepit. Romani XXII amiserunt. Sed cum in Africam transissent, primam Clypeam Africae civitatem in deditionem acceperunt. Consules usque ad Carthaginem processerunt, multisque vastatis, Manlius victor Romam rediit, et XXVII millia captivorum reduxit: Atilius Regulus in Africa remansit. Is contra Afros aciem instruxit; contra tres Carthaginiensium duces dimicans, victor fuit; XVIII millia hostium cecidit, quinque millia, cum XVIII elephantis cepit; LXXIII civitates in fidem accepit. Tum victi Carthaginienses pacem a Romanis petierunt; quam cum Regulus nollet nisi durissimis conditionibus dare, Afri auxilium a Lacedæmoniis petierunt: et duce Xanthippo, qui a Lacedæmoniis missus fuerat, Romanorum dux Regulus victus est ultima pernicie. ^{Non} duo millia tantum ex omni Romano exercitu refugerunt; quingenti cum imperatore Regulo capti sunt: XXX millia occisi: Regulus ipse in catenas coniectus.

XV. millia
alii.

XXII. M. Aemilio Paulo, Servio Fulvio Nobiliore *Coff.* ambo Romani consules ad Africam profecti sunt cum trecentarum navium classe; primum Afros navali certamine superant. Aemilius consul centum et quatuor naves hostium demersit: triginta cum pugnatoribus cepit: XV millia hostium aut occidit, aut cepit: militem suum ingenti præda ditavit. Et subacta Africa tum fuisset, nisi tanta fames fuisset, ut diutius expectare exercitus non posset. Consules cum victrici classe redeuntes, circa Siciliam naufragium passi sunt: et tanta tempestas fuit, ut ex quadringentis sexaginta quatuor navibus, octoginta servari vix potuerint. Neque ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naves reparaverunt, neque in aliquo animus his infractus fuit.

XXIII. Cn. Servilius Cæpio, et C. Sempronius

Blæsus *Coff.* cum ducentis sexaginta navibus ad Africam profecti sunt; aliquot civitates ceperunt: prædam ingentem reducentes, naufragium passi sunt. Itaque cum continuæ calamitates Romanis displicerent, decrevit Senatus, ut a maritimis proeliis recederetur, et tantum sexaginta naves ad præsidium Italiae salvæ essent.

XXIV. L. Cæcilio Metello, C. Furio Pacilo *Coff.* Metellus in Sicilia Afrorum ducem, cum CXXX elephantis et magnis copiis venientem, superavit, XX millia hostium cecidit, XXVI elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit et Romam reduxit ingenti pompa, cum CXXX elephantorum numerus omnia itinera completeret. Post hæc mala Carthaginienfes Regulum ducem, quem ceperant, petierunt, ut Romam proficereceretur, et pacem a Romanis obtineret, ac permutationem captivorum faceret.

XXV. Ille Romam cum venisset, inductus in senatum nihil quasi Romanus egit: dixitque, *se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse desisse.* Itaque et uxorem a complexu removit, et Romanis suasit, ne pax cum Pœnis fieret. *Illos enim fractos tot casibus, spem nullam habere: se tanti non esse, ut tot millia captivorum propter unum se, et senem, et paucos, qui ex Romanis capti fuerant, redderentur.* Itaque obtinuit. Nam Afros pacem petentes, nullus admisit: ipse Carthaginem rediit: offerentibusque Romanis, ut eum Romæ tenerent, negavit se in ea urbe mansurum, in qua, postquam Afris servierat, dignitatem honesti civis habere non posset. Regressus igitur ad Africam, omnibus suppliciis extinctus est.

XXVI. P. Claudio Pulchro, L. Iunio *Coff.* Claudius contra auspiciâ pugnavit, et a Carthaginiensibus victus est. Nam ex CCXX navibus cum XXX fugit, nonaginta cum pugnatoribus captæ sunt: demersæ ceteræ. Alius quoque consul classem naufragio amisit: exercitum tamen salvum habuit; quia vicina litora erant.

XXVII. C. Lutatio Catulo, A. Postumio Albino *Coff.* anno belli Punici XXIII, Catulo bellum contra Afros commissum est. Profectus est cum CCC navi-

bus in Siciliam. Afri contra ipsum CCCC paraverunt. Nunquam in mari tantis copiis pugnatum est. Lutatius Catulus navem æger ascendit: vulneratus enim in pugna superiore fuerat. Contra Lilybæum, civitatem Siciliæ, pugnatum est ingenti virtute Romanorum. Nam LXXIII Carthaginienfium naves captæ sunt, CXXV demersæ, XXXII millia hostium capta, XIII occisa: infinitum auri argentique pondus in potestatem Romanorum redactum. Ex classe Romana XII naves demersæ. Pugnatum est VI Idus Martias. Statim Carthaginienfes pacem petierunt, tributaque est eis pax; captivi Romanorum, qui tenebantur a Carthaginienfibus, redditi sunt. Etiam Carthaginienfes petierunt, ut redimi eos captivos liceret, quos ex Afriſ Romanis tenebant. Senatus iussit sine pretio dari eos, qui in publica custodia essent: qui autem a privatis tenerentur, ut, pretio dominis reddito, Carthaginem redirent; atque id pretium ex fisco magis, quam a Carthaginienfibus solveretur.

XXVIII. Q. Lutatius, A. Manlius *Coff.* creati, bellum Faliscis intulerunt, quæ civitas Italiæ opulenta quondam fuit: quod ambo Consules intra sex dies, quam venerant, transegerunt, XV millibus hostium cæsis: cæteris pace concessa, agro tamen ex medietate sublato.

LIBER TERTIUS.

I. Finito igitur Punico bello, quod per XXIII annos tractum est, Romani iam clarissima gloria noti, legatos ad Ptolemæum Aegypti regem miserunt, auxilia promittentes, quia rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Romanis egit, auxilia non accepit: iam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliæ Hiero Romanis venit ad ludos spectandos, et ducenta millia modiorum tritici populo dono exhibuit.

II. L. Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco *Coff.* quibus Hiero Romanis venerat, etiam contra Ligures intra Italiam bellum gestum est, et de his triumphatum. Carthaginienfes tum bellum reparare tentabant, Sardinienfes, qui ex conditione pacis Romanis parere debebant, ad rebellandum impellentes.

Venit tamen legatio Carthaginienſium Romam, et pacem impetravit.

III. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo *Coff.* de Sardis triumphatum eſt; et pace omnibus locis facta, Romani nullum bellum habuerunt: quod his poſt Romam conditam ſemel tantum, Numa Pompilio regnante, contigerat.

IV. L. Poſtunius Albinus, Cn. Fulvius Centumalus *Coff.* bellum contra Illyrios geſſerunt; et multis civitatibus captis, etiam reges in deditioem acceperunt: ac tum primum de Illyriis triumphatum eſt.

V. L. Aemilio *Cos.* ingentes Gallorum copiae Alpes tranſierunt. Sed pro Romanis tota Italia conſenſit: traditumque eſt a Fabio hiſtorico, qui ei bello interſuit, DCCC millia hominum parata ad id bellum fuiſſe. Sed res per Conſulem tum proſpere geſta eſt: XL millia hoſtium interfecta ſunt, et triumphus Aemilio decretus.

VI. Aliquot deinde annis poſt, contra Gallos intra Italiam pugnatum eſt, finitumque eſt bellum M. Claudio Marcello, Cn. Cornelio Scipione *Coff.* Tunc Marcellus cum parva manu equitum dimicavit, et regem Gallorum, Viridomarum nomine, manu ſua occidit. Poſtea cum collega ingentes copias Gallorum peremit, Mediolanum expugnavit, grandem praedam Romam pertulit: ac triumphans Marcellus ſpolia Galli, ſtipiti impoſita, humeris ſuis vexit.

VII. M. Minucio Rufo, P. Cornelio *Coff.* Hiſtris bellum illatum eſt, quia latrocinati navibus Romano-^{alimolius}rum fuerant, quae frumenta exhibebant, perdomit-^{navis}que ſunt omnes. Eodem anno bellum Punicum ſecundum Romanis illatum eſt per Hannibalem, Carthaginienſium ducem, qui Saguntum Hispaniae civitatem, Romanis amicam, oppugnare adgreſſus eſt, annum agens viceſimum aetatis, copiis congregatis CL millium. Huic Romani per legatos denuncia-^{peditum}verunt, ut bello abſtineret. Is legatos admittere ^{et xx milli-} noluit. Romani etiam Carthaginem miſerunt, ut mandaretur Hannibali, ne bellum contra ſocios populi Romani gereret. Dura reſponſa a Carthaginienſibus reddita. Saguntini interea fame victi ſunt; captique ab Hannibale ultimis poenis adſciuntur.

VIII. Tum P. Cornelius Scipio cum exercitu in

Hispaniam profectus est, Tiberius Sempronius in Siciliam: bellum Carthaginensibus indictum est. Hannibal, relicto in Hispania fratre Hasdrubale, Pyrenæum transit; Alpes adhuc ea parte invias, sibi patefecit. Traditur ad Italiam, LXXX millia peditum, et XX millia equitum; septem et XXX elephantos adduxisse. Interea multi Ligures et Galli Hannibali se coniunxerunt. Sempronius Gracchus, cognito ad Italiam Hannibalis adventu, e Sicilia exercitum Ariminum traiecit.

IX. P. Cornelius Scipio Hannibali primus occurrit; commisso proelio, fugatis suis, ipse vulneratus in castra rediit. Sempronius Gracchus et ipse confliat apud Trebiam amnem. Is quoque vincitur. Hannibali multi se in Italia dederunt. Inde ad Tusciam veniens Hannibal, Flaminio consuli occurrit; ipsum Flaminium interemit Romanorum XXV millia cæsa sunt, cæteri diffugerunt. Missus adversus Hannibalem postea a Romanis Q. Fabius Maximus. Is eum, differendo pugnam, ab impetu fugit; mox iuventa occasione vicit.

X. Quingentesimo et quadregesimo anno a condita urbe, L. Aemilius Paullus, P. Terentius Varro, contra Hannibalem mittuntur, Fabioque succedunt: qui Fabius ambos Consules monuit, ut Hannibalem, calidum et impatientem ducem, non aliter vincerent, quam proelium differendo. Verum cum impatientia Varronis consulis, contradicente consule altero, apud vicum, qui Cannæ appellatur, in Apulia pugnatum esset, ambo Consules ab Hannibale vincuntur. In ea pugna III millia Afrorum pereunt, magna pars de exercitu Hannibalis fauciatur: nullo tamen Punico bello Romani gravius accepti sunt. Perit enim in eo Aemilius Paullus consul: consulares aut prætorii XX, senatores capti aut occisi XXX, nobiles viri CCC., militum XL millia; equitum III millia et quingenti. In quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentionem habere dignatus est. Servi, quod nunquam ante, manumissi et milites facti sunt.

XI. Post eam pugnam multæ Italiæ civitates, quæ Romanis paruerant, se ad Hannibalem transtulerunt. Hannibal Romanis obtulit, ut captivos redimerent;

merent; responsumque est a senatu, eos cives non esse necessarios, qui, cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea variis suppliciis interfecit, et tres modios aureorum annulorum Carthaginem misit, quos e manibus equitum Romanorum, fenatorum et militum detraxerat. Interea in Hispania, ubi frater Hannibalis Hasdrubal remanserat cum magno exercitu, ut eam totam Afris subigeret, a duobus Scipionibus, Romanis ducibus, vincitur; perditque in pugna XXXV. millia hominum. Ex his capiuntur X millia; occiduntur XXV. Mittuntur eī a Carthaginienſibus ad reparandas vires XII millia peditum, IV millia equitum, XX elephantī.

XII. Anno quarto post, quam in Italiam Hannibal venit, M. Claudius Marcellus *Cos.* apud Nolam, civitatem Campaniæ, contra Hannibalem bene pugnavit. Hannibal multas civitates Romanorum per Apuliam, Calabriam, et Bruttios occupavit: quo tempore etiam rex Macedoniæ Philippus ad eum legatos misit, promittens auxilia contra Romanos sub hac conditione, ut deletis Romanis, ipse quoque contra Græcos ab Hannibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi, et re cognita, Romani in Macedoniam M. Valerium Lævinum ire iusserunt; in Sardiniam T. Manlium Torquatūm proconsulem. Nam etiam ea sollicitata ab Hannibale Romanos deseruerat.

XIII. Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur: in Italia contra Hannibalem; in Hispaniis contra fratrem eius Hasdrubalem; in Macedonia contra Philippum; in Sardinia contra Sardos, et alterum Hasdrubalem Carthaginienſem. Is a T. Manlio proconsole, qui ad Sardiniam missus fuerat, vivus est captus, occisa cum eo XII millia, capti mille quingenti, et a Romanis Sardinia subacta. Manlius victor captivos et Hasdrubalem Romam reportavit. Interea etiam Philippus a Lævino in Macedonia vincitur; et in Hispania a Scipionibus Hasdrubal, et Mago, tertius frater Hannibalis.

XIV. Decimo anno post, quam Hannibal in Italiam venerat, P. Sulpicio, Cn. Fulvio *Cosr.* Hannibal usque ad quartum milliarium urbis accessit; equites eius usque ad portam. Mox consulum metu, cum exercitu venientium, Hannibal ad Campaniam se re-

cepit. In Hispania a fratre eius Hasdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur: exercitus tamen integer mansit; casu enim magis erant, quam virtute, decepti. Quo tempore etiam a consule Marcello Siciliae magna pars capta est, quam tenere Afri cœperant: et nobilissimæ urbis Syracusanæ præda ingens Romam perlata est. Lævinus in Macedonia cum Philippo, et multis Græciæ populis, et rege Asiæ Attalo amicitiam fecit: et ad Siciliam profectus, Annonem quendam, Afro- rum ducem apud Agrigentum civitatem, cum ipso oppido cepit, eumque Romam cum captivis nobilibus misit; XL civitates in deditionem accepit, XXVI expugnavit. Ita omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, cum ingenti gloria Romam regressus est. Hannibal in Italia Cn. Fulvium consulem subito adgressus, cum octo millibus hominum interfecit.

XV. Interea ad Hispanias, ubi, occisis duobus Scipionibus, nullus Romanus dux erat, P. Cornelius Scipio mittitur, filius P. Scipionis, qui ibidem bellum gesserat, annos natus quatuor et viginti; vir Romanorum omnium et sua ætate, et posteriori tempore fere primus. Is Carthaginem Hispaniæ capit; in qua omne aurum, et argentum, et belli apparatus Afri habebant; nobilissimos quoque obsides, quos ab Hispanis acceperant: Magonem etiam, fratrem Hannibalis, ibidem capit, quem Romam cum aliis mittit. Romæ ingens lætitia post hunc nuntium fuit. Scipio Hispanorum obsides parentibus reddidit. Quare omnes fere Hispaniæ ad eum uno animo transferunt. Post quæ Hasdrubalem, Hannibalis fratrem, victum fugat, et prædam maximam capit.

XVI. Interea in Italia Consul Q. Fabius Maximus Tarentum recepit, in qua ingentes copiæ Hannibalis erant. Ibi etiam ducem Hannibalis Carthalonem occidit, XXV millia captivorum vendidit, prædam militibus dispertivit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multæ civitates Romanorum, quæ ad Hannibalem transferant, rursus se Fabio Maximo dederunt. Insequenti anno Scipio in Hispania egregias res egit, et per se, et per fratrem suum L. Scipionem, LXX civitates recepit. In Ita-

lia tamen male pugnatum est. Nam Claudius Marcellus Consul ab Hannibale occisus est.

XVII. Tertio anno post, quam Scipio ad Hispaniam profectus est, rursus res inclitas gerit: regem Hispaniarum magno proelio victum, in amicitiam accepit, et primus omnium a victo obsides non poposcit.

XVIII. Desperans Hannibal, Hispanias contra Scipionem ducem diutius posse retineri, fratrem suum Hasdrubalem in Italiam cum omnibus copiis evocavit. Is veniens eodem itinere, quo etiam Hannibal venerat, a consulibus Appio Claudio Nerone, et M. Livio Salinatore, apud Senam, Piceni civitatem, in insidias compositas incidit: frenue tamen pugnans, occisus est, ingentes eius copiae captae aut interfectae sunt; magnum pondus auri atque argenti Romam relatum. Posthac Hannibal diffidere de belli coepit eventu. Romanis ingens animus accessit. Itaque et ipsi evocaverunt ex Hispania P. Cornelium Scipionem. Is Romam cum ingenti gloria venit.

XIX. Q. Caelilio, L. Valerio *Cosr.* omnes civitates, quae in Brutiis ab Hannibale tenebantur, Romanis se tradiderunt.

XX. Anno XIV post, quam in Italiam Hannibal venerat, Scipio, qui multa in Hispania bene egerat, consul est factus, et in Africam missus: cui viro divinum quiddam inesse existimabatur, adeo, ut putaretur etiam cum numinibus habere sermonem. Is in Africa contra Hannonem, ducem Afrorum pugnat, exercitum eius interficit. Secundo proelio castra capit, cum quatuor millibus et quingentis militibus, XI millibus occisis. Syphacem Numidiae regem, qui se Afris coniunxerat, capit, et castra eius invadit. Syphax cum nobilissimis Numidis, et infinitis spoliis, Romam ab Scipione mittitur. Qua re audita, omnis fere Italia Hannibalem deserit. Ipse a Carthaginiensibus redire in Africam iubetur, quam Scipio vastabat.

XXI. Ita anno XVII ab Hannibale Italia liberata est, (quam flens dicitur reliquisse). Legati Carthaginiensium pacem a Scipione petiverunt: ab eo ad senatum Romam missi sunt: quadraginta et quinque diebus induciae datae sunt, quousque Romam ire et regredi possent; et XXX millia pondo argenti ab his

accepta sunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem iussit cum Carthaginienfibus fieri. Scipio his conditionibus dedit, *ne amplius, quam XXX, naves haberent, ut D millia pondo argenti darent: captivos et perfugas redderent.*

XXII. Interim Hannibale veniente ad Africam, pax turbata est, multa hostilia ab Afris facta sunt; legati tamen eorum ex urbe venientes, a Romanis capti sunt, et iubente Scipione dimissi. Hannibal quoque frequentibus proeliis victus a Scipione, petit etiam ipse pacem. Cum ventum esset ad colloquium, iisdem conditionibus data est, quibus prius; addita quingentis millibus pondo argenti, C millia librarum, propter novam perfidiam. Carthaginienfibus conditiones displicuerunt, iusseruntque Hannibalem pugnare. Infertur a Scipione, et Masinisa, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum. Hannibal tres exploratores ad Scipionis castra misit: quos captos Scipio circumduci per castra iussit, ostendisque eis totum exercitum; mox etiam prandium dari, dimittique, ut renunciarent Hannibali, quæ apud Romanos vidissent.

XXIII. Interea proelium ab utroque duce infructum est, quale vix ulla memoria fuit, cum peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio victor recedit, pene ipso Hannibale capto: qui primum cum multis equitibus, deinde cum XX, postremo cum quatuor evasit. Inventa in castris Hannibalis argenti pondo XX millia, auri LXXX, cætera suppellectilis: copiosa. Post id certamen pax cum Carthaginienfibus facta est. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphavit, atque Africanus ex eo appellari coeptus est. Finem accepit secundum Punipum bellum, post annum septimum decimum, quam coeperat.

LIBER QUARTUS.

I. Transacto Punico bello, secutum est *Macedonicum* contra Philippum regem.

II. Quingentesimo et quinquagesimo primo anno ab urbe condita, T. Quinctius Flaminius adversus

Philippum regem mittitur: prospere rem gessit: pax ei data est his legibus, ne *Graeciae civitatibus*, quas Romani contra eum defenderant, bellum inferret: ut captivos et transfugas redderet, quinquaginta solum naves haberet, reliquas Romanis daret, per annos decem quaterna millia pondo argenti praestaret; et obsidem daret filium suum *Demetrium*. T. Quinctius etiam *Lacedæmoniis* intulit bellum; ducem eorum *Nabidem* vicit: et, quibus voluit conditionibus, in fidem accepit. Ingenti gloria duxit ante currum nobilissimos obsides, *Demetrium Philippi filium*, et *Armenem Nabidis*.

III. Transacto bello Macedonico secutum est *Syriacum* contra *Antiochum* regem, P. Cornelio *Scipione*, M. *Acilio Glabrione* *Coss.* Huic *Antiocho* Hannibal se iunxerat; *Carthaginem*, patriam suam, metu ne Romanis traderetur, relinquens. M. *Acilius Glabrio* in *Achaia* bene pugnavit: castra regis *Artiochi* nocturna pugna capta sunt, ipse fugatus. *Philippo*, quia contra *Antiochum* Romanis auxilio fuisset, filius *Demetrius* redditus est.

IV. L. Cornelio *Scipione*, C. *Laelio* *Coss.* *Scipio Africanus* fratri suo L. Cornelio *Scipioni* consuli legatus contra *Antiochum* profectus est. *Hannibal*, qui cum *Antiocho* erat, navali proelio victus est. Ipse postea *Antiochus* circa *Magnesium* ad *Sipylum*, *Asiæ civitatem*, a Consule Cornelio *Scipione* ingenti proelio fufus est. Auxilio fuit Romanis in ea pugna *Eumenes*, *Attali* regis frater, qui *Eumeniam* in *Phrygia* condidit. L. millia peditum, III. equitum eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex *Antiochus* pacem petiit. Iisdem conditionibus data est a senatu, quamquam victo, quibus ante offerebatur; ut ex *Europa* et *Asia* recederet, atque intra *Taurum* se contineret, X. millia talentorum et XX. obsides præberet, *Hannibalem*, concitorem belli, dederet. *Eumeni* regi donatæ sunt omnes *Asiæ civitates*, quas *Antiochus* bello perdiderat: et *Rhodiis*, qui auxilium Romanis contra regem *Antiochum* tulerant, multæ urbes concessæ sunt. *Scipio* Romam rediit, ingenti gloria triumphavit: nomen et ipse, ad imitationem fratris *Asiagenis* accepit, quia *Asiam* vi-

Asiatici

cerat: sicut frater ipsius propter Africam domitam Africanus appellabatur.

V. Spurio Postumio Albino, Q. Marcio Philippo *Coss.* M. Fulvius de *Aetolis* triumphavit. Hannibal, qui victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Prusiam, Bithyniæ regem, fugerat, repetitus etiam ab eo est per T. Quinctium Flamininum: et cum tradendus Romanis esset, venenum bibit, et apud Libysam, in finibus Nicomediensium, sepultus est.

VI. Philippo rege Macedoniae mortuo, qui et adversum Romanos bellum gesserat, et postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius eius *Perseus* in Macedonia rebellavit, ingentibus copiis ad bellum paratis. Nam adiutores habebat Cotyn Thraciæ regem; et Illyrici, Gentium nomine. Romanis autem in auxilium erant Eumenes Asiæ rex, Ariarathes Cappadociæ, Antiochus Syriæ, Ptolemæus Aegypti, Masinissa Numidiæ. Prusias autem Bithyniæ, quanquam sororem Persei uxorem haberet, utrisque se æquum præbuit. Dux Romanorum P. Licinius Consul contra eum missus est, et a rege gravi proelio victus. Neque tamen Romani, quanquam superati, regi petenti pacem præstare voluerunt, nisi his conditionibus: *ut se et suos senatui et populo Romano dederet.* Mox missus contra eum L. Aemilius Paulus Consul, et in Illyricum C. Anicius prætor contra Gentium. Sed Gentius facile uno proelio victus, mox se dedit. Mater eius, et uxor, et duo filii, frater quoque simul in potestatem Romanorum venerunt. Ita bello intra XXX dies perfecto, ante cognitum est, Gentium victum, quam cœptum bellum nuntiaretur.

VII. Cum Perseo autem Aemilius Paulus Consul III. Non. Septembris dimicavit, vicitque eum, XX millibus peditum eius occisis. Equitatus cum rege fugit integer: Romanorum C milites amissi sunt: urbes Macedoniae omnes, quas rex tenuerat, Romanis se dederunt. Ipse rex, cum desereretur ab amicis, venit in Paulli potestatem. Sed honorem ei Aemilius, non quasi victo, habuit. Nam et volentem ad pedes sibi cadere, non permisit, et iuxta se in sella collocavit. Macedonibus et Illyriis hæc leges a Romanis datæ, *ut liberi essent, et dimidium*

eorum tributorum præstarent, quæ regibus præstitissent; ut appareret, populum Romanum pro æquitate magis, quam avaritia dimicare. Atque in conventu infinitorum populorum Paullus hæc pronuntiavit: et legationum multarum gentium, quæ ad eum venerant, magnificentissime convivio pavit, dicens: eiusdem hominis esse debere, et bello vincere, et convivii apparatus elegantem esse.

VIII. Mox LXX civitates Epiri, quæ rebellant, cepit: prædam militibus distribuit; Romam cum ingenti pompa rediit in nave Persei, quæ inuitatæ magnitudinis fuisse traditur, adeo ut XVI ordines dicatur habuisse remorum. Triumphavit autem magnificentissime in curru aureo, cum duobus filiis, utroque latere adstantibus. Ducti sunt ante currum duo regis filii, et ipse Perseus, XLV annos natus. Post eum etiam C. Anicius de Illyriis triumphavit. Gentium cum fratre et filiis ante currum ductus est. Ad hoc spectaculum multarum gentium reges Romam venerunt: inter alios etiam venit Attalus, atque Eumenes, Asiæ reges; atque Prusias Bithyniæ. Magno honore accepti sunt: et, permittente senatu, dona, quæ attulerant, in Capitolio posuerunt. Prusias etiam filium suum Nicomedem senatui commendavit.

IX. Insequenti anno L. Mummius in Hispania bene pugnavit. Marcellus postea consul res ibidem prospere gessit.

X. *Tertium* deinde *Bellum contra Carthaginem* suscipitur, sexcentesimo et altero anno ab urbe condita, L. Manlio Censorino, et M. Manilio *Coss.* anno LI post, quam secundum Punicum bellum transactum erat. Hi profecti Carthaginem oppugnaverunt. Contra eos Hasdrubal, dux Carthaginensium, dimicabat. Phamea dux alius, equitatu præerat Carthaginensium. Scipio tunc, Scipionis Africani nepos, tribunus ibi militabat. Huius apud omnes ingens metus et reverentia erat. Nam et paratissimus ad dimicandum, et consultissimus habebatur. Itaque per eum multa prospere a Consulibus gesta sunt. Nec quidquam magis vel Hasdrubal, vel Phamea vitabant, quam contra eam Romanorum partem committere, ubi Scipio dimicabat.

XI. Per idem tempus Masinissa, rex Numidarum,

per annos sexaginta fere amicus populi Romani, anno vitæ XCVII mortuus, XLIV filiis relictis, Scipionem divisorem regni inter filios esse iussit.

XII. Cum igitur clarum Scipionis nomen esset, iuvenis adhuc Consul est factus, et contra Carthaginem missus. Is eam cepit ac diruit. Spolia ibi inventa, quæ variarum civitatum excidiis Carthago collegerat: et ornamenta urbium civitatibus Siciliæ, Italiæ, Africæ reddidit, quæ sua recognoscebant. Ita Carthago septingentesimo anno, quam condita erat, deleta est. Scipio nomen, quod avus eius acceperat, meruit: scilicet, ut propter virtutem etiam ipse Africanus iunior vocaretur.

XIII. Interim in Macedonia quidam *Pseudophilippus* arma movit, et Romanum prætorem, P. Iuventium, contra se missum, ad interneccionem vicit. Post eum Q. Cæcilius Metellus dux a Romanis contra Pseudophilippum missus est, et XXV millibus ex militibus eius occisis, Macedoniam recepit: ipsum etiam Pseudophilippum in potestatem suam redegit.

XIV. *Corinthius* quoque bellum indictum est, nobilissimæ Græciæ civitati, propter iniuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius consul cepit ac diruit. Tres igitur Romæ simul celeberrimi triumphi fuerunt: Africani, ex Africa; ante cuius currum ductus est Hasdrubal: Metelli, ex Macedonia, cuius currum præcessit Andricus, qui et Pseudophilippus dicitur: Mummii, ex Corintho; ante quem signa ænea, et pictæ tabulæ, et alia urbis clarissimæ ornamenta prælata sunt.

XV. Iterum in Macedonia *Pseudoperseus*, qui se Persei filium esse dicebat, collectis servitiis, rebelavit; et cum sexdecim armatorum millia haberet, a Tremellio quæstore superatus est.

XVI. Eodem tempore Metellus in Celtiberia apud Hispanos res egregias gessit. Successit ei Q. Pompeius. Nec multo post Q. quoque Cæpio ad idem bellum missus est; quod quidam *Viriathus* contra Romanos in Lusitania gerebat. Quo metu Viriathus a suis interfectus est, cum quatuordecim annis Hispanias adversum Romanos movisset. Pastor primo fuit, mox latronum dux: postremo tantos ad bellum populos concitavit, ut assertor, contra Romanos, Hi-

spaniæ putaretur. Et cum interfectores eius præmium a Cæpione consule peterent, responsum est, *nunquam Romanis placuisse, imperatorem a suis militibus interfici.*

XVII. Q. Pompeius deinde consul a *Numantinis*, quæ Hispaniæ civitas fuit opulentissima, superatus, pacem ignobilem fecit. Post eum C. Hostilius Mancinus Consul iterum cum Numantinis pacem fecit infamem; quam populus et senatus iussit infringi, atque ipsum Mancinum hostibus tradi: ut in illo, quem auctorem foederis habebant, iniuriam soluti foederis vindicarent. Post tantam igitur ignominiam, qua a Numantinis bis Romani exercitus fuerant subiugati, P. Scipio Africanus, secundo consul factus, ad Numantiam missus est. Is primum militem vitiosum et ignavum, exercendo magis, quam puniendum, sine aliqua acerbitate correxit. Tum multas Hispaniæ civitates partim bello cepit, partim in deditio-nem accepit. Postremo ipsam Numantiam, diu obsessam, fame confecit, et a solo evertit: reliquam provinciam in fidem accepit.

XVIII. Eo tempore Attalus rex Asiæ, frater Eumenis, mortuus est, heredemque populum Romanum reliquit. Ita imperio Romano per testamentum Asia accessit.

XIX. Mox etiam Decimus Iunius Brutus de Cal-læcis et Lusitanis triumphavit magna gloria: et P. Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit XIV anno post, quam priorem de Africa egerat.

XX. Motum interim in Asia bellum est ab *Aristonico*, Eumenis filio, qui ex concubina susceptus fuerat. Is Eumenes frater Attali fuerat. Adversus eum missus Pont. P. Licinius Crassus, infinita regum habuit auxilia. Nam et Bithyniæ rex Nicomedes Romanos iuvit: et Mithridates Ponticus, cum quo bellum postea gravissimum fuit: et Ariarathes Cappadox, et Pylæmenes Paphlagon. Victus est tamen Crassus in prælio, et interfectus: caput eius Aristonico oblatum est: corpus Smyrnæ sepultum. Postea Perpenna consul Romanus, qui successor Crasso venebat, audita belli fortuna, ad Asiam celeravit: et

acie victum Aristonicum, apud Stratonicē civitatem, quo egerat, fame ad deditionem compulit. Aristonicus iussu senatus Romæ in carcere strangulatus est: triumphari enim de eo non poterat, quia Perperna apud Pergamum, Romam rediens, diem obierat.

XXI. L. Cæcilio Metello, et T. Quintio Flaminio *Coss.* Carthago in Africa iussu senatus reparata est, quæ nunc manet; annis duobus et viginti post, quam a Scipione fuerat everfa. Deduc̄ti eo sunt cives Romani.

XXII. Anno DCXXVII ab urbe condita, C. Cæsius Longinus, et Sex. Domitius Calvinus, consules, *Gallis Transalpinis* bellum intulerunt, et Arvernorum tunc nobilissimæ civitati, atque eorum duci Bituito: infinitamque multitudinem iuxta Rhodanum fluvium interfecerunt. Præda ex torquibus Gallorum ingens Romam perlata est. Bituitus se Domitio deditit, atque ab eo Romam deductus est, magnaue gloria consules ambo triumphaverunt.

XXIII. M. Porcio Catone et Q. Marcio Rege *Coss.* DCXXXIII anno ab urbe condita, Narbona in Gallia colonia deducta est. Postea L. Metello, et Q. Mucio Scævola *Coss.* de Dalmatia triumphatum est.

XXIV. Ab urbe condita anno DCXXXV C. Cato consul Scordiscis intulit bellum, ignominioseque pugnavit.

XXV. C. Cæcilio Metello et Cn. Carbone *Coss.* duo Metelli fratres eodem die, alterum ex Sardinia, alterum ex Thracia triumphum egerunt; nuntiatumque Romæ est, Cimbrose Gallia in Italiam transisse.

XXVI. P. Scipione Nafica, et L. Calpurnio Bestia *Coss. Iugurthæ*, Numidarum regi, bellum illatum est, quod Adherbalem et Hiempfalem, Micipsæ filios, fratres suos, reges, et Populi Romani amicos interemisset. Missus adversus eum Consul Calpurnius Bestia, corruptus regis pecunia, pacem cum eo flagitiosissimam fecit, quæ a senatu improbata est. Postea contra eundem, insequenti anno, Spurius Postumius Albinus profectus est. Is quoque per fratrem ignominiose contra Numidas pugnavit.

XXVII. Tertio missus Q. Cæcilius Metellus consul, exercitum ingenti severitate et moderatione cor-

rectum, cum nihil in quenquam cruentum faceret, ad disciplinam Romanam reduxit. Iugurtham variis præliis vicit: elephantos eius occidit, vel cepit: multas civitates ipsius in deditionem accepit. Et cum iam bello finem positurus esset, successum est ei a C. Mario. Is Iugurtham, et Bocchum, Mauritanix regem, qui auxilium Iugurthæ ferre cœperat, pariter superavit. Aliquanta et ipse oppida Numidiæ cepit, belloque terminum posuit, capto Iugurtha per quæstorem suum Cornelium Sullam, ingentem virum; tradente Boccho Iugurtham, qui pro eo ante pugnaverat. A M. Iunio Silano, collega Q. Metelli, Cimbris in Gallia: et a Minucio Rufo in Macedonia Scordisci et Triballi; et a Servilio Cæpione in Hispania Lusitani victi sunt; et duo triumphi de Iugurtha, primus per Metellum, secundus per Marium acti sunt. Ante curram tamen Marii Iugurtha cum duobus filiis ductus est catenatus, et mox iussu consulis in carcere strangulatus.

LIBER QUINTUS.

I. Dum bellum in Numidia contra Iugurtham geritur, Romani consules Cn. Manlius, et Q. Cæpio a Cimbris et Teutonibus, et Tigrinis, et Ambroniibus, quæ erant Germanorum et Gallorum gentes, victi sunt iuxta flumen Rhodanum; et ingenti internecone attriti, etiam castra sua et magnam partem exercitus perdiderunt. Timor Romæ grandis fuit, cum Hannibalis, tempore Punici belli, ne iterum Galli Romam venirent. Ergo Marius post victoriam Iugurthinam secundo Consul est factus, bellumque ei contra Cimbro et Teutones decretum est. Tertio quoque ei et quarto delatus est consulatus: quia bellum Cimbricum protrahebatur. Sed in quarto consulatu collegam habuit Q. Lutatium Catulum. Cum Cimbris itaque conflixit, et duobus præliis CC. millia hostium cecidit. LXXX millia cepit, et ducem eorum Teutobodum, propter quod meritum absens quinto Consul est factus.

II. Interea Cimbris et Teutones, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transferunt. Iterum a C. Mario et Q. Catulo contra eos dimicatum est:

sed a Catuli parte feliciter. Nam prælio, quod simul ambo gesserunt, CXL millia, aut in pugna, aut in fuga, cæsa sunt; LX millia capta. Romani milites ex utroque exercitu trecenti perierunt. Tria et triginta Cimbris signa sublata sunt. Ex his exercitus Marii duo reportavit: Catuli exercitus XXX et unum. Is belli finis fuit: triumphus utriusque decretus est.

III. Sex. Iulio Cæsare, et L. Marcio Philippo *Coss.* sexcentesimo quinquagesimo nono anno ab urbe condita. cum prope alia omnia bella cessarent, in Italia gravissimum bellum Picentes, Marfi, Pelignique moverunt: qui, cum annis numerosis iam populo Romano obedirent, tum libertatem sibi æquam adferere cœperunt. Perniciosum admodum hoc bellum fuit. P. Rutilius consul in eo occisus est: Cæpio, nobilis iuvenis, et Porcius Cato, alius Consul. Duces autem adversus Romanos Picentibus et Marfi fuerunt T. Vettius, Hierius Afinius, T. Herennius, A. Cluentius. A Romanis bene contra eos pugnatum est, a C. Mario, qui sexies consul fuerat, et a Cn. Pompeio: maxime tamen a L. Cornelio Sulla, qui inter alia egregia, ita Cluentium, hostium duces, cum magnis copiis fudit, ut ex suis unum amitteret. Quadriennio, cum gravi tamen calamitate, hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per L. Cornelium Sullam consulem, cum antea in eodem bello ipse multa strenue, sed prætor egisset.

IV. Anno urbis conditæ DCLXII primum Romæ bellum *Civile* commotum est: eodem anno etiam Mithridaticum. Causam bello civili C. Marius sexies Consul dedit. Nam cum Sulla consul contra Mithridatem gesturus bellum, qui Asiam et Achaiam occupaverat, mitteretur; isque exercitum in Campania paullisper teneret, ut belli Socialis (de quo diximus) quod intra Italiam gestum fuerat, reliquiæ tollerentur; Marius adfectavit, ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Qua re Sulla commotus, cum exercitu ad urbem venit. Illic contra Marium et Sulpicium dimicavit: Primus urbem armatus ingressus est; Sulpicium interfecit, Marium fugavit: atque ita Consulibus ordinatis in futurum annum,

Cn. Octavio, et L. Cornelio Cinna, ad Asiam profectus est.

V. Mithridates enim, qui Ponti rex erat, atque Armeniam minorem, et totum Ponticum mare in circuitu cum Bosporo tenebat; primo Nicomedem, amicum populi Romani, Bithynia voluit expellere; senatuique mandavit, bellum se ei propter iniurias, quas passus fuerat, illaturum. A senatu responsum est Mithridati, si id faceret, quod et ipse bellum a Romanis pateretur. Quare iratus Cappadociam statim occupavit, et ex ea Ariobarzanem, regem et amicum populi Romani, fugavit. Mox etiam Bithyniam invasit, et Paphlagoniam, pulsus ex ea regibus, amicis populi Romani, Pylæmene et Nicomede. Inde Ephesum contendit, et per omnem Asiam litteras misit, ut, ubicunque inventi essent cives Romani, uno die occiderentur.

VI. Interea etiam Athenæ, civitas Achaiæ, ab Aristione Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim iam ad Achaiam Mithridates Archelaum ducem suum, cum centum et viginti millibus equitum ac peditum: per quem etiam reliqua Græcia occupata est. Sulla Archelaum apud Piræeum, non longe ab Athenis, obsedit, ipsamque urbem cepit: postea commisso proelio contra Archelaum, ita eum vicit, ut ex CXX millibus vix decem Archelao superessent, ex Sullæ exercitu XIV tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita, LXX millia lectissima ex Asia Archelao misit, contra quem Sulla iterum commisit. Primo proelio XV millia hostium interfecta sunt, filiusque Archelai, Diogenes: secundo omnes Mithridatis copiae extinctæ sunt. Archelaus ipse triduo nudus in paludibus latuit. Hac re audita, Mithridates cum Sulla de pace agi iussit.

VII. Interim eo tempore Sulla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas, et Mægos partim vicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati a rege Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non aliter se daturum Sulla esse respondit, nisi rex, relictis his, quæ occupaverat, ad regnum suum redisset. Postea tamen ad colloquium ambo venerunt; pax inter eos ordinata est, ut Sulla, ad bellum civile festinans, a tergo periculum non haberet. Nam dum

Sulla in Achaia atque Asia Mithridaten vincit, Marius, qui fugatus erat, et Cornelius Cinna, unus ex consulibus, bellum in Italia repararunt: et ingressi urbem Romam, nobilissimos ex senatu et consulares viros interfecerunt; multos proscripserunt; ipsius Sullæ domo everſa, filios et uxorem ad fugam compulerunt: univſus reliquus ſenatus ex urbe fugiens, ad Sullam in Græciam venit, orans, ut patriæ ſubveniret. Ille in Italiam traiecit, bellum civile geſturus adverſus Norbanum et Scipionem *Coss.* Et primo proelio contra Norbanum dimicavit non longe a Capua. Tum VII millia eius cecidit, VI millia cepit: CXXIV ſuorum amiſit. Inde etiam ad Scipionem ſe convertit, et ante proelium totum eius exercitum ſine ſanguine in deditioem accepit.

VIII. Sed cum Romæ mutati conſules eſſent, et Marius, Marii filius, ac Papius Carbo conſulatum accepiſſent; Sulla contra Marium iuniorem dimicavit: et XX millibus eius occiſis, CCCC de ſuis perdidit. Mox etiam urbem ingreſſus eſt. Marium, Marii filium, Præneſte perſecutus, obſedit, et ad mortem compulſit. Ruſus pugnam graviffimam habuit contra Lamponium et Carinatem, duces partis Marianæ, ad portam Collinam. LXX millia hoſtium in proelio contra Sullam fuiſſe dicuntur, XII millia ſe Sullæ dederunt: cæteri in acie, in caſtris, in fuga, inſatiabili ira victoris conſumpti ſunt. Cn. quoque Carbo, Conſul alter, ab Arimino ad Siciliam fugit, et ibi per Cn. Pompeium interfectus eſt: quem adoleſcentem Sulla ætate annos unum et viginti natum, cognita eius induſtria, traditis exercitiſus præfererat, ut ſecundus a Sulla haberetur.

IX. Occiſo ergo Carbone Siciliam Pompeius recepit. Tranſgreſſus inde ad Africam, Domitium, Marianæ partis ducem, et Hiarbam, regem Mauritanæ, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Poſt hæc Sulla de Mithridate ingenti gloria triumphavit. Cn. etiam Pompeius (quod nulli Romanorum tributum erat) quartum et XX annum agens, de Africa triumphavit. Hunc ſinem habuerunt duo bella funeſtiſſima; Italicum, quod et Sociale dictum eſt; et civile: quæ ambo tracta ſunt per annos decem. Conſumerunt ultra CL millia hominum: viros conſula-

res XXIV, prætorios VII, ædilitios LX, senatores fere CC.

LIBER SEXTUS.

I. Marco Aemilio Lepido, Q. Catulo consulibus, cum Sulla rempublicam composuisset, bella nova exarserunt: unum in Hispania; aliud in Macedonia; tertium in Pamphylia et Cilicia; quartum in Dalmatia. Nam *Sertorius*, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam cæterorum, qui interemti erant, ad bellum commovit Hispanias. Missi sunt contra eum duces Q. Cæcilius Metellus, filius eius, qui Iugurtham regem vicit: et L. Domitius prætor. A Sertorii duce Hirtuleio Domitius occisus: Metellus vario successu contra Sertorium dimicavit. Postea cum impar pugnae solus Metellus putaretur, Cn. Pompeius ad Hispanias missus est. Ita duobus ducibus adversis Sertorius fortuna varia sæpe pugnavit. Octavo demum anno a suis occisus est, et finis ei bello datus per Cn. Pompeium adolescentem, et Q. Metellum Pium: atque omnes prope Hispaniæ in ditionem populi Romani redactæ sunt.

II. Ad Macedoniam missus est Appius Claudius post consulatum. Levia proelia habuit contra varias gentes, quæ Rhodopam provinciam incolebant; atque ibi morbo mortuus est. Missus ei successor C. Scribonius Curio post consulatum. Is Dardanos vicit, et usque ad Danubium penetravit; triumphumque meruit et intra triennium finem bello dedit.

III. Ad Ciliciam et Pamphyliam missus est P. Servilius ex consule, vir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciæ urbes clarissimas oppugnavit, et cepit: in his Phaselidem, Olympum, Corycum Ciliciæ; Isaurus quoque aggressus ad deditionem redegit; atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit. Revertens triumphum accepit; et nomen *Isaurici* meruit.

IV. Ad Illyricum missus est C. Cosconius pro consule: multam partem Dalmatiæ subegit. Salonas cepit, et composito bello Romam post biennium rediit.

V. Iisdem temporibus consul M. Aemilius Lepidus, Catuli collega, bellum civile voluit commo-

vere; intra tamen unam æstatem motus eius oppres-
sus est. Ita uno tempore multi simul triumphi fue-
runt: Metelli ex Hispania, Pompeii secundus ex
Hispania, Curionis ex Macedonia, Servilii ex Isauria.

VI. Anno urbis conditæ DCLXXVI. L. Licinio
Lucullo, et M. Aurelio Cotta *Coss.* mortuus est Ni-
comedes, Rex Bithyniæ, et testamento populum
Romanum fecit heredem. Mithridates pace rupta
Bithyniam et Asiam rursus voluit invadere. Adver-
sus eum ambo consules missi, variam habuere for-
tunam. Cotta apud Chalcedonem victus ab eo acie,
etiam intra oppidum coactus est et obsessus. Sed cum
se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, ut Cyzico
capta totam Asiam invaderet, Lucullus ei alter con-
sul occurrit: ac dum Mithridates in obsidione Cyzici
commoratur, ipse eum a tergo obsedit, fameque con-
sumsit, et multis proeliis vicit: postremo Byzantium
(quæ nunc Constantinopolis est) fugavit, navali quo-
que proelio duces eius Lucullus oppresfit. Ita una
hieme et æstate a Lucullo centum fere millia regis
extincta sunt.

VII. Anno urbis Romæ DCLXXVIII Macedoniam
provinciam M. Licinius Lucullus accepit, consobri-
nus Luculli, qui contra Mithridaten bellum gerebat.
Et in Italia novum bellum subito commotum est.
Septuaginta enim quatuor gladiatores, ducibus Spar-
taco, Crixo et Oenomao, effracto Capuæ ludo, effu-
gerunt; et per Italiam vagantes, pene non levius
bellum in ea, quam Hannibal moverat, paravere.
Nam multis ducibus, et duobus simul Romanorum
consulibus victis, sexaginta fere millium armatorum
exercitum congregaverunt: victique sunt in Apulia
a M. Licinio Crasso proconsule, et post multas cala-
mitates Italiæ, tertio anno, bello huic finis impo-
situs.

VIII. Sexcentesimo octogesimo primo urbis con-
ditæ anno, P. Cornelio Lentulo, et Cn. Aufidio Oreste
Coss. duo tantum gravia bella in imperio Romano
erant, Mithridaticum et Macedonicum. Hæc duo
Luculli agebant, L. Lucullus, et M. Lucullus. L.
ergo Lucullus post pugnam Cyzicenam, qua vice-
rat Mithridaten; et navalem, qua duces eius oppres-
ferat, persecutus est eum: et recepta Paphlagonia
atque

atque Bithynia, etiam regnum eius invasit: Sinopen et Amifon, civitates Ponti nobilissimas, cepit. Secundo proelio apud Cabira civitatem, quo ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum XXX millia lectissima regis, a quinque Romanorum millibus vastata essent, Mithridates fugatus est, et castra eius direpta. Armenia quoque minor, quam tenerat, eidem sublata est. Susceptus tamen est Mithridates post fugam a Tigrane, Armeniæ rege, qui tum ingenti gloria imperabat, Persas sæpe vicerat, Mesopotamiam occupaverat, et Syriam, et Phœnices partem.

IX. Ergo Lucullus repetens hostem fugatum, etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est: Tigranocerta, civitatem Armeniæ nobilissimam, cepit: ipsum regem cum sexcentis millibus elibanariorum, et centum millibus sagittariorum et armatorum venientem, XVIII millia militum habens ita vicit, ut magnam partem Armeniorum deleverit. Inde Nisibin profectus, eam quoque civitatem cum regis fratre cepit. Sed hi, quos in Ponto Lucullus reliquerat, cum exercitus parte, ut regiones victas etiam Romanorum tuerentur, negligenter se et avare agentes, occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt, atque ita bellum renovatum est. Lucullo paranti, capta Nisibi, contra Persas expeditionem, successor est missus.

X. Alter autem Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis primus Romanorum intulit bellum, atque eos ingenti proelio in Hæmo monte superavit: oppidum Uscudamam, quod Bessi habitabant, eodem die, quo aggressus est, vicit: Cabylen cepit; usque Danubium penetravit. Inde multas supra Pontum positas civitates aggressus est. Illic Apolloniam evertit; Calatin, Parthenopolin, Tomos, Histrum, Burziaonem cepit: belloque confecto, Romam rediit. Ambo tamen triumphaverunt: Lucullus, qui contra Mithridaten pugnaverat, maiori gloria, cum tantorum regnorum victor redisset.

XI. Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod, recedente Lucullo, rex collectis auxiliis reparaverat, bellum *Creticum* ortum est. Ad id missus Cæcilius Metellus, ingentibus proeliis in-

tra triennium omnem provinciam cepit, appellatusque est *Creticus*, atque ex insula triumphavit. Quo tempore Lybia quoque Romano imperio per testamentum Apionis, qui rex eius fuerat, accessit: in qua inclitæ civitates erant, Berenice, Ptolemis, Cyrene.

XII. Dum hæc geruntur, *Piratae* omnia maria infestabant ita, ut Romanis, toto orbe victoribus, sola navigatio tuta non esset. Quare id bellum Cn. Pompeio decretum est; quod intra paucos menses, ingenti et felicitate et celeritate confecit. Mox ei delatum bellum etiam contra regem Mithridaten et Tigranen: quo suscepto, Mithridaten in Armenia minore nocturno proelio vicit, castra diripuit: quadraginta millibus eius occisis, viginti tantum de exercitu suo perdidit, et duos centuriones. Mithridates cum uxore fugit, et duobus comitibus. Neque multo post, cum in suos sæviret, Pharnacis filii sui apud milites seditione, ad mortem coactus, venenum hausit. Hunc finem habuit Mithridates. Periit autem apud Bosporum, vir ingentis industriæ consiliique. Regnavit annis sexaginta, vixit septuaginta duobus, contra Romanos bellum habuit annis quadraginta.

XIII. Tigrani deinde Pompeius bellum intulit. Ille se ei dedit, et in castra Pompeii sextodecimo milliario ab Artaxata venit: ac diadema suum, cum procubisset ad genua Pompeii, in manibus ipsi collocavit: quod ei Pompeius reposuit; honorificeque eum habitum, regni tamen parte multavit, et grandi pecunia. Adempta est ei Syria, Phoenice, Sophene: sex millia præterea talentorum argenti, quæ populo Romano daret, quia bellum sine causa Romanis commovisset.

XIV. Pompeius mox etiam Albanis bellum intulit, et eorum regem Oroden ter vicit: postremo per epistolas et munera rogatus, veniam ei ac pacem dedit. Iberiæ quoque regem Artocen vicit acie, et in deditionem accepit. Armeniam minorem Deiotaro, Galatiæ regi, donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat. Attalo et Pylæmeni Paphlagoniam reddidit; Aristarchum Colchis regem imposuit. Mox Ituræos et Arabas vicit; et cum venisset in Syriam,

Seleuciam, vicinam Antiochiæ civitatem, libertate donavit, quod regem Tigranen non recepisset. Antiochenfibus obsides reddidit: aliquantum agrorum Daphnenfibus dedit, quo locus ibi spatiosior fieret, delectatus amœnitate loci, et aquarum abundantia. Inde ad Iudæam transgressus, Hierosolyma, caput gentis, tertio mense cepit, duodecim millibus Iudæorum occisis, cæteris in fidem acceptis. His gestis, in Asiam se recepit, et finem antiquissimo bello dedit.

XV. M. Tullio Cicerone oratore, et C. Antonio *Coss.* anno ab urbe condita DCLXXXIX, L. Sergius Catilina, nobilissimi generis vir, sed ingenii pravissimi, ad delendam patriam coniuravit cum quibusdam, claris quidem, sed audacibus viris. A Cicerone urbe expulsus est: focii eius deprehenfi, in carcere strangulati sunt. Ab Antonio, altero consule, Catilina ipse proelio victus est, et interfectus.

XVI. Sexcentesimo nonagesimo anno ab urbe condita D. Junio Silano et L. Murena *Coss.* Metellus de Creta triumphavit; Pompeius de bello Piratico et Mithridatico. Nulla unquam pompa triumphi similis fuit. Ducti sunt ante eius currum filii Mithridatis, filius Tigranis, et Aristobulus rex Iudæorum: prælata est ingens pecunia, auri atque argenti infinitum pondus. Hoc tempore nullum per orbem terrarum grave bellum erat.

XVII. Anno urbis conditæ DCXCIII, C. Julius Cæsar, qui postea imperavit, cum L. Bibulo consul est factus. Decreta est ei Gallia et Illyricum, cum legionibus decem. Is primo vicit Helvetios, qui nunc Sequani appellantur. Deinde vincendo, per bella gravissima usque ad Oceanum Britannicum processit. Domuit autem annis novem fere omnem Galliam, quæ inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum, et Oceanum est, et circuitu patet ad bis et tricies centena millia passuum. Britannis mox bellum intulit; quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum erat: et eos quoque victos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit. Galliæ autem tributi nomine annum imperavit festertium quadringentis: Germanosque trans Rhenum adgressus, immanissimis proeliis vicit. Inter tot succellus ter male pugnavit: apud Arvernos semel præfens, et absens

in Germania bis. Nam legati eius duo, Titurius et Aurunculeius, per insidias cæsi sunt.

XVIII. Circa eadem tempora, anno urbis conditæ DCXCVII, M. Licinius Crassus, collega Cn. Pompeii Magni in consulatu secundo, contra Parthos missus est: et cum circa Carras contra omina et auspicia dimicasset, a Surena, Orodis regis duce victus, ad postremum interfectus est cum filio, clarissimo et præstantissimo iuvene. Reliquiæ exercitus per C. Cassium quæstorem servatæ sunt: qui singulari animo perditas res tanta virtute restituit, ut Persas, rediens trans Euphratem, crebris proeliis vinceret.

XIX. Hinc iam bellum civile successit execrandum et lacrymabile: quo, præter calamitates, quæ in proeliis acciderunt, etiam Romani Populi fortuna mutata est. Cæsar enim, rediens ex Gallia victor, cœpit postulare alterum consulatum: atque ita, ut sine dubietate ei aliqua deferretur. Contradictum est a Marcello consule, a Bibulo, a Pompeio, a Catone; infususque dimissis exercitibus ad urbem redire. Propter quam iniuriam, ab Arimino, ubi milites congregatos habebat, adversum patriam cum exercitu venit. Consules cum Pompeio, senatusque omnis, atque universa nobilitas ex urbe fugit, et in Græciam transiit: apud Epirum, Macedoniam, Achaiam, Pompeio duce, senatus contra Cæsarem bellum paravit.

XX. Cæsar vacuum urbem ingressus, dictatorem se fecit. Inde Hispanias petiit. Ibi Pompeii exercitus validissimos et fortissimos cum tribus ducibus, L. Afranio, M. Petreio, M. Varrone, superavit. Inde regressus, in Græciam transiit, adversum Pompeium dimicavit. Primo proelio victus est et fugatus, evasit tamen: quia nocte interveniente Pompeius sequi noluit: dixitque Cæsar, *nec Pompeium scire vincere, et illo tantum die se potuisse superari.* Deinde in Thessalia apud Palæophasalum, productis utrimque ingentibus copiis, dimicaverunt. Pompeii acies habuit XL. millia peditum, equites in sinistro cornu sexcentos, in dextro quingentos; præterea totius Orientis auxilia, totam nobilitatem, innumeros senatores, prætorios, consulares et qui magnorum iam bellorum victores fuissent. Cæsar in acie sua habuit peditum non integra XXX millia, equites mille.

XXI. Nunquam adhuc Romanæ copię in unum, neque maiores, neque melioribus ducibus, conveniant, totum terrarum orbem facile subacturæ, si contra barbaros ducerentur. Pugnatum tamen est ingenti contentione; victusque ad postremum Pompeius, et castra eius direpta sunt. Ipse fugatus, Alexandriam petiit, ut a rege Aegypti, cui tutor a senatu datus fuerat propter iuvenilem eius ætatem, acciperet auxilia: qui fortunam magis, quam amicitiam secutus, occidit Pompeium; caput eius et anulum Cæsari misit. Quo conspecto, Cæsar etiam lacrimas fuisse dicitur, tanti viri intuens caput, et generi quondam sui.

XXII. Mox Cæsar Alexandriam venit. Ipsi quoque Ptolemæus parare voluit insidias; qua causa regi bellum illatum est. Victus, in Nilo periit, inventumque est corpus eius cum lorica aurea. Cæsar Alexandria potitus, regnum Cleopatræ dedit, Ptolemæi forori, cum qua consuetudinem stupri habuerat. Rediens inde Cæsar Pharnacem, Mithridatis Magni filium, qui Pompeio in auxilio apud Thesaliam fuerat, rebellantem in Ponto, atque multas populi Romani provincias occupantem, vicit acie: postea ad mortem coegit.

XXIII. Inde Romam regressus, tertio se consulem fecit cum M. Aemilio Lepido, qui ei dictatori magister equitum ante annum fuerat. Inde in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas cum Iuba, Mauritanie rege, bellum reparaverat. Duces autem Romani erant P. Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani: (hic etiam fover Pompeii Magni fuerat) M. Petreius, Q. Varus, M. Porcius Cato, L. Cornelius Faustus, Sullæ dictatoris filius. Contra hos commissio proelio post multas dimicationes victor fuit Cæsar. Cato, Scipio, Petreius, Iuba, ipsi se occiderunt. Faustus, Pompeii gener, a Cæsare interfectus est.

XXIV. Post annum Cæsar Romam regressus, quarto se consulem fecit, et statim ad Hispanias est profectus; ubi Pompeii filii, Cnæus et Sextus, ingens bellum reparaverant. Multa proelia fuerunt; ultimum apud Mundam civitatem: in quo adeo Cæsar pæne victus est, ut, fugientibus suis, se voluerit

occidere; ne post tantam rei militaris gloriam, in potestatem adolescentium, natus annos sex et quinquaginta, veniret. Denique reparatis suis vicit; ex Pompeii filii maior occisus est, minor fugit.

XXV. Inde Cæsar bellis civilibus toto orbe compositis Romam rediit; agere insolentius cœpit, et contra consuetudinem Romanæ libertatis. Cum ergo et honores ex sua voluntate præstaret, qui a populo antea deferebantur, nec Senatui ad se venienti adurgeret, aliaque regia ac pæne tyrannica faceret; coniuratum est in eum a LX vel amplius senatoribus equitibusque Romanis. Præcipui fuerunt inter coniuratos duo Bruti, ex eo genere Bruti, qui primus Romæ consul fuerat, et reges expulerat; C. Cassius et Servilius Casca. Ergo Cæsar, cum senatus die inter cæteros venisset ad curiam, XXIII vulneribus confossus est.

LIBER SEPTIMUS.

I. Anno Urbis septingentesimo fere ac nono, interfecto Cæsare, bella civilia reparata sunt. Percussoribus enim Cæsaris senatus favebat. Antonius Consul partium Cæsaris, civilibus bellis opprimere eos conabatur. Ergo turbata republica multa Antonius scelera committens, a senatu hostis iudicatus est. Missi ad eum persequendum duo Consules, Panfa et Hirtius, et Octavianus adolescens, annos X et VIII natus, Cæsaris nepos, quem ille testamento heredem reliquerat, et nomen suum ferre iusserat. Hic est, qui postea Augustus est dictus, et rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces, vicerunt eum. Evenit tamen, ut victores Consules ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Cæsari Augusto paruerunt.

II. Fugatus Antonius, amisso exercitu, confugit ad Lepidum, qui Cæsaris magister equitum fuerat, et tum copias militum grandes habebat: a quo susceptus est. Mox Lepido operam dante, Cæsar cum Antonio pacem fecit; et quasi vindicaturus patris sui mortem, a quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus, extorsit; ut sibi XX anno consulatus daretur. Senatum profcrip-

fit, cum Antonio et Lepido, et rempublicam armis tenere coepit. Per hos etiam Cicero orator occisus est, multique alii nobiles.

III. Interea Brutus et Cassius, interfectores Cæsaris, ingens bellum moverunt: erant enim per Macedoniam et Orientem multi exercitus, quos occupaverant. Profecti igitur contra eos Cæsar Octavianus Augustus et M. Antonius (remanferat enim ad defendendam Italiam Lepidus) apud Philippos, Macedoniae urbem, contra eos pugnaverunt. Primo proelio victi sunt Antonius et Cæsar: periit tamen dux nobilitatis Cassius: secundo Brutum, et infinitam nobilitatem, quæ cum illis bellum gesserat, victam interfecerunt. Ac sic inter eos divisa est res publica, ut Augustus Hispanias, Gallias, et Italiam teneret: Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed in Italia L. Antonius Consul bellum civile commovit, frater eius, qui cum Cæsare contra Brutum Cassiumque dimicaverat. Is apud Perusium, Tusciae civitatem, victus et captus est, neque occisus.

IV. Interim a Sexto Pompeio, Cn. Pompeii Magni filio, ingens bellum in Sicilia commotum est, his, qui superfuertant ex partibus Bruti Cassique, ad eum confluentibus. Bellatum per Cæsarem Augustum Octavianum, et M. Antonium adversus Sextum Pompeium. Pax postremo convenit.

V. Eo tempore M. Agrippa in Aquitania rem prospere gessit: et L. Ventidius Bassus irrupentes in Syriam Persas tribus proeliis vicit. Pacorum, regis Orodis filium, interfecit eo ipso die, quo olim Orodes, Persarum rex, per ducem Surenam, Crassum occiderat. Hic primus de Parthis iustissimum triumphum Romæ egit.

VI. Interim Pompeius pacem rupit; et navali proelio victus; fugiens ad Asiam, interfectus est. Antonius, qui Asiam Orientemque tenebat, repudiata sorore Cæsaris Augusti Octaviani, Cleopatram, reginam Aegypti, duxit uxorem. Contra Persas ipse etiam pugnavit: primis eos proeliis vicit: regrediens tamen fame et pestilentia laboravit. Et cum instarent Parthi fugienti, ipse pro victo recessit.

VII. Hic quoque ingens bellum civile commovit, cogente uxore Cleopatra, regina Aegypti, dum cu-

piditate muliebri optat etiam in urbe regnare. Vitus est ab Augusto navali pugna clara et illustri apud Actium, qui locus in Epiro est; ex qua fugit in Aegyptum; et desperatis rebus, cum omnes ad Augustum transfrent, ipse se interemit: Cleopatra sibi aspidem admisit, et veneno eius exstincta est. Aegyptus per Octavianum Augustum imperio Romano adiecta est, præpositusque ei Cn. Cornelius Gallus. Hunc primum Aegyptus Romanum iudicem habuit.

VIII. Ita bellis toto orbe confectis, *Octavianus Augustus* Romam rediit, XII anno, quam Consul fuerat. Ex eo rempublicam per quadraginta et quatuor annos solus obtinuit. Ante enim XII annis cum Antonio et Lepido tenuerat. Ita ab initio principatus eius usque ad finem LVI anni fuere. Obiit autem LXXVI anno, mortè communi, in oppido Campaniæ Atella. Romæ in campo Martio, sepultus est: vir, qui non immerito ex maxima parte Deo similis est putatus. Neque enim facile ullus eo aut in bellis felicior fuit, aut in pace moderatior. XLIV annis, quibus solus gessit imperium, civilissime vixit: in cunctos liberalissimus, in amicos fidissimus; quos tantis evexit honoribus, ut pæne æquaret fastigio suo.

IX. Nullo tempore res Romana magis floruit. Nam exceptis civilibus bellis, in quibus invictus fuit, Romano adiecit imperio Aegyptum, Cantabriam, Dalmatiam, sæpe ante victam, sed penitus tunc subactam; Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rætiæ, Vindelicos, et Salassos in Alpibus; omnes Ponti maritimas civitates: in his nobilissimas Bosphorum et Panticapæon. Vicit autem proeliis Dacos; Germanorum ingentes copias cecidit; ipsos quoque trans Albim fluvium submovit, qui in barbarico longe ultra Rhenum est. Hoc tamen bellum per Druum privignum suum administravit, sicut per Tiberium, privignum alterum, Pannonicum. Quo bello XL millia captivorum ex Germania transtulit, et supra ripam Rheni in Gallia collocavit. Armeniam a Parthis recepit: obfides, (quod nulli antea,) Persæ ei dederunt: reddiderunt etiam signa Romana, quæ Crasso victo ademerant.

X. Scythæ, et Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera et legatos ad eum miserunt. Galatia quoque sub hoc provincia facta est, cum antea regnum fuisset: primusque eam M. Lollius pro prætore administravit. Tanto autem amore etiam apud barbaros fuit, ut reges, populi Romani amici, in honorem eius conderent civitates, quas Cæsareas nominarent: sicut in Mauritania a rege Iuba; et in Palæstina, quæ nunc urbs est clarissima. Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur: et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt. Moriens Divus appellatus est. Rempublicam beatissimam Tiberio successoris reliquit: qui privignus ei, mox gener, postremo adoptione filius fuerat.

XI. *Tiberius* ingenti socordia imperium gessit, gravi crudelitate, scelestâ avaritia, turpi libidine. Nam nusquam ipse pugnavit: bella per legatos suos gessit: quosdâ reges, per blanditias ad se evocatos, nunquam remisit: in quibus Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in provinciæ formam redegit, et maximam civitatem appellari nomine suo iussit, quæ nunc Cæsarea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur. Hic tertio et vigesimo imperii anno, ætatis septuagesimo octavo, ingenti omnium gaudio mortuus est in Campania.

XII. Successit ei *Caius Caesar*, cognomento *Caligula*, Drusi, privigni Augusti, et ipsius Tiberii nepos; sceleratissimus, ac funestissimus: et qui etiam Tiberii dedecora purgaverit. Bellum contra Germanos suscepit; et ingressus Sueviam, nihil strenue fecit. Stupra fororibus intulit: ex una etiam natam filiam agnovit. Cum adversum cunctos ingenti avaritia, libidine, crudelitate sæviret, interfectus in palatio est anno ætatis suæ XXIX, imperii III, mense X, dieque VIII.

XIII. Post hunc *Claudius* fuit, patruus Caligulæ, Drusi, qui apud Mogontiacum monumentum habet, filius: cuius et Caligula nepos erat. Hic medie imperavit, multa gerens tranquille atque moderate, quædam crudeliter et insulse. Britannicæ bellum intulit, quam nullus Romanorum post Iulium Cæsarem attigerat: eaque devicta per Cn. Sentium, et A. Plautium, illustres et nobiles viros, triumphum ce-

lebrem egit. Quasdam insulas etiam ultra Britanniam in Oceano positas Romano imperio addidit, quæ appellantur Orcades, filioque suo Britannici nomen imposuit. Tam civilis autem circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipse prosequeretur, et conscendenti Capitolium lævus incederet. Is vixit annos IV et LX, imperavit XIV. Post mortem consecratus est, divusque appellatus.

XIV. Successit huic *Nero*, Caligulæ avunculo suo simillimus, qui imperium Romanum et deformavit et diminuit: inusitatae luxuriæ, sumtuumque, ut qui exemplo Cæii Caligulæ calidis et frigidis lavaret unguentis: retibus aureis piscaretur, quæ blatteis funibus extrahebat. Infinitam partem senatus interfecit; bonis omnibus hostis fuit. Ad profectum se tanto dedecore profuit, ut et saltaret et cantaret in scena, citharæ habitum vel tragico. Parricidia multa commisit, fratre, uxore, matre interfecit. Urbem Romam incendit, ut spectaculi eius imaginem cerneret, quali olim Troia capta arserat. In re militari nihil omnino ausus, Britanniam pæne amisit. Nam duo sub hoc nobilissima oppida capta illic atque eversa sunt: Armeniam Parthi sustulerunt, legionesque Romanas sub iugum miserunt. Duæ tamen provinciæ sub eo factæ sunt, Pontus Polemoniacus, concedente rege Polemone; et Alpes Cotticæ, Cottio rege defuncto.

XV. Per hæc Romanæ urbi execrabilis, ab omnibus simul destitutus, et a senatu hostis iudicatus, cum quæreretur ad poenam (quæ poena erat talis, ut nudus per publicum ductus, furca capiti eius inserta, virgis usque ad mortem cæderetur, atque ita præcipitaretur de saxo) e palatio fugit, et in suburbano se liberti sui, quod inter Salariam et Nomentanam viam ad quartum urbis milliarium, interfecit. Aedificavit Romæ thermas, quæ ante Neronianæ dictæ, nunc Alexandrinæ appellantur. Obiit trigesimo et altero ætatis anno, imperii quarto decimo, atque in eo omnis familia Augusti consumpta est.

XVI. Huic *Servius Galba* successit, antiquissimæ nobilitatis senator, cum septuagesimum et tertium

annum ageret ætatis: ab Hispanis et Gallis imperator electus, mox ab universo exercitu libenter acceptus. Nam privata eius vita insignis fuerat militaribus et civilibus rebus; sæpe consul, sæpe profanule, frequenter dux in gravissimis bellis. Huius breve imperium fuit, et quod bona haberet exordia, nisi ad severitatem propensior videretur. Insidiis tamen Othonis occisus est, imperii mense septimo: iugulatus in foro Romæ, sepultusque in hortis suis, qui sunt Aurelia via non longe ab urbe Roma.

XVII. *Otho*, occiso Galba, invasit imperium, materno genere nobilior quam paterno, neutro tamen obscuro: in privata vita mollis, et Neronis familiaris: in imperio documentum sui non potuit ostendere. Nam cum iisdem temporibus, quibus *Otho* Galbam occiderat, etiam *Vitellius* factus esset a Germanicianis exercitibus imperator, bello contra eum suscepto, cum apud *Betriacum* in Italia levi proelio victus esset, ingentes tamen copias ad bellum haberet, sponte semetipsum occidit, petentibus militibus, ne tam cito de belli desperaret eventu, cum tanti se non esse dixisset, ut propter eum civile bellum commoveretur. Voluntaria morte obiit, trigesimo et octavo ætatis anno, nonagesimo et quinto imperii die.

XVIII. Dein *Vitellius* imperio potitus est, familia honorata magis, quam nobili. Nam pater eius non admodum clare natus, tres tamen ordinarios gesserat consulatus. Hic cum multo dedecore imperavit, et gravi severitia notabilis, præcipue ingluvie et voracitate: quippe cum de die sæpe quarto vel quinto feratur epulatus. Notissima certe cœna memoriæ mandata est, quam ei *Vitellius* frater exhibuit; in qua, super cæteros sumtus, duo millia piscium, septem avium millia apposita traduntur. Hic cum *Neroni* similis esse vellet, atque id adeo præ se ferret, ut etiam exsequias *Neronis*, quæ humiliter sepultæ fuerant, honoraret, a *Vespasiani* ducibus occisus est, interfecto prius *Sabino*, *Vespasiani* imperatoris fratre, quem cum *Capitolio* incendit. Interceptus autem est, et magno dedecore tractus per urbem Romam publice, nudus, erecta coma et capite, subiecto ad mentum gladio, stercore in vul-

tum et pectus ab omnibus obviis, appetitus; postremo iugulatus, et in Tiberim deiectus, etiam communi caruit sepultura. Periit autem ætatis anno septimo et quinquagesimo, imperii mense VIII et die uno.

XIX. *Vespasianus* huic successit, factus apud Palæstinam imperator; princeps obscure quidem natus, sed optimis comparandus; privata vita illustris, ut qui a Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam missus, tricies et bis cum hoste conflixerit; duas validissimas gentes, XX oppida, insulam Vectam, Britanniae proximam, imperio Romano adiecerit. Romæ se in imperio moderatissime gessit: pecuniæ tantum avidior fuit, ita ut eam nulli iniuste auferret: quam cum omni diligentiae provisione colligeret, tamen studiosissime largiebatur, præcipue indigentibus. Nec facile ante eum cuiusquam principis vel maior est liberalitas comperta, vel iustiori Placidissimæ lenitatis, ut qui maiestatis quoque contra se reos non facile puniret ultra exilii pœnam. Sub hoc Iudæa Romano accessit imperio; et Hierosolyma, quæ fuit urbs nobilissima Palæstinæ, Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quæ liberæ ante hoc tempus fuerant: item Thraciam, Ciliciam: Commagenem, quæ sub regibus amicis egerant, in provinciarum formam redegit.

XX. Offensarum et inimicitiarum immemor fuit: convicia a caustidicis et philosophis in se dicta, leniter tulit: diligens tamen coercitor disciplinæ militaris. Hic cum Tito filio de Hierosolymis triumphavit. Per hæc cum senatui et populo, postremo cunctis amabilis ac iucundus esset, profluvio ventris extinctus est in villa propria, circa Sabinos, annum ætatis agens sexagesimum nonum, imperii nonum, et diem septimum: atque inter divos relatus est. Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut cum multæ contra eum coniurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contempsit, in senatu dixerit, *aut filios sibi successuros, aut neminem.*

XXI. Huic *Titus* filius successit, qui et ipse Vespasianus est dictus, vir omnium virtutum genere mirabilis adeo, ut *amor et deliciae humani generis* diceretur. Facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus: causas latine egit; poemata et tragœdias

græce composuit. In oppugnatione Hierosolymorum sub patre militans, XII propugnatores XII sagittarum ictibus confixit. Romæ tantæ civilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret: convictos adversum sese coniurationis ita dimiserit, ut in eadem familiaritate, qua antea, habuerit. Facilitatis et liberalitatis tantæ fuit, ut, cum nulli quidquam negaret, et ab amicis reprehenderetur, responderit, *nullum tristem debere ab imperatore discedere*. Præterea cum quadam die in cœna recordatus fuisset, nihil se illo die cuiquam præstitisse, dixit: *amici, hodie diem perdidit*. Hic Romæ amphitheatrum aedificavit, et quinque millia ferarum in dedicatione eius occidit.

XXII. Per hæc inusitato favore dilectus, morbo periit in ea, qua pater, villa, post biennium, menses octo, dies XX, quam imperator erat factus, ætatis anno altero et quadragesimo. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propria doluerint orbitate. Senatus obitu ipsius circa vesperam nunciato, nocte irrupit in curiam, et tantas ei mortuo laudes gratiasque concessit, quantas nec vivo unquam egerat, nec præfenti. Inter divos relatus est.

XXIII. *Domitianus* mox accepit imperium, frater ipsius iunior: Neroni, aut Caligulae, aut Tiberio similior, quam patri vel fratri suo. Primis tamen annis moderatus in imperio fuit, mox ad ingentia vitia progressus, libidinis, iracundiae, crudelitatis, avaritiae, tantum in se odii concitavit, ut merita et patris et fratris aboleret. Interfecit nobilissimos ex senatu: dominum se et deum primus appellari iussit: nullam sibi nisi auream et argenteam fratruam in Capitolio poni passus est: consobrinos suos interfecit: superbia quoque in eo execrabilis fuit. Expeditiones quatuor habuit: unam adversum Sarmatas; alteram adversum Cattsos, duas adversum Dacos. De Dacis Cattisque duplicem triumphum egit: de Sarmatis solam lauream usurpavit. Multas tamen calamitates iisdem bellis passus est. Nam in Sarmatia legio eius cum duce interfecta: et a Dacis Oppius Sabinus consularis, et Cornelius Fuscus, præfectus praetorio, cum magnis exercitibus occisi sunt.

Romæ quoque multa opera fecit: in his Capitolium, et Forum tranſitorium, Odeum, Divorum Porticus, Iſeum, Serapeum, ac Stadium. Verum cum ob ſcœlœra univerſis exoluſus eſſe cœpiſſet, interfectus eſt ſuorum coniuratione in palatio, anno ætatis XLV, imperii quinto decimo. Funus eius cum ingenti dedecore per veſpillones exportatum, et ignobiliter eſt ſepultum.

LIBER OCTAVUS.

I. Anno octingentefimo et quinquageſimo ab urbe condita, Vetere et Valente conſulibus, republica ad proſperriſimum ſtatum rediit, bonis principibus ingenti felicitate commiſſa. Domitiano enim, exitiabili tyranno, *Nerva* ſucceſſit, vir in privata vita moderatus et ſtrenuus; nobilitatis mediæ. Qui ſenex admodum, operam dante Petronio Secundo, præfecto prætorio, item Parthenio interfectore Domitiani, imperator factus, æquiſſimum ſe et civiliſſimum præbuit. Reipublicæ divina proviſione conſuluit, Traianum adoptando. Mortuus eſt Romæ poſt annum et quatuor meſes imperii ſui, ac dies octo: ætatis ſeptuageſimo et altero anno: atque inter divos relatus eſt.

II. Succeſſit ei *Ulpius Crinitus Traianus*, natus Italicæ in Hiſpania, familia antiqua magis, quam clara. Nam pater eius primum Conſul fuit: imperator autem apud Agrippinam in Galliis factus eſt. Rempublicam ita adminiſtravit, ut omnibus principibus merito præferatur. Inuſitatae civilitatis et fortitudinis fuit. Romani imperii, quod poſt Auguſtum deſenſum magis fuerat, quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diſſudit: urbes trans Rhenum in Germania reparavit. Daciam, Decebaloviſto, ſubegit, provincia trans Danubium facta in hiſ agris, quos nunc Thaphali habent, Viſtoali et Thervingi. Ea provincia decies centena millia paſſuum in circuitu tenuit.

III. Armeniam, quam occupaverant Parthi, recepit, Parthamaſire occiſo, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem, et Sauromatarum, et Boſporanorum, et Arabum, et Oſdroënorum,

et Colchorum, in fidem accepit. Corduenos, Marcomedos occupavit: et Anthemusiam, magnam Persidis regionem; Seleuciam et Ctesiphontem, Babylonem et Messenios vicit ac tenuit: usque ad Indiae fines et mare rubrum accessit: atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, cum his gentibus, quae Madenam attingunt. Arabiam postea in provinciae formam redegit. In mari rubro classem instituit; ut per eam Indiae fines vastaret.

IV. Gloriam tamen militarem civilitate et moderatione superavit, Romae et per provincias aequalem feq omnibus exhibens; amicos salutandi causa frequens, vel aegrotantes, vel cum festis dies habuissent: convivia cum iisdem indiscreta vicissim habens; saepe in vehiculis eorum sedens, nullum senatorum laedens, nihil iniustum ad augendum siscum agens; liberalis in cunctos, publice privatimque ditans omnes, et honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognovisset; orbem terrarum aedificans; multas immunitates civitatibus tribuens; nihil non tranquillum et placidum agens; adeo, ut omni eius aetate unus senator damnatus sit; at is tamen per senatum, ignorante Traiano. Ob haec per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit et vivus et mortuus.

V. Inter alia dicta hoc ipse fertur egregium. Amicis enim culpantibus, quod nimis circa omnes communis esset, respondit: *Talem se imperatorem esse privatis, quales esse sibi imperatores privatus optasset.* Post ingentem igitur gloriam, belli domique quaesitam, e Perside rediens, apud Seleuciam Mauriae profluvio ventris exstinctus est. Obiit autem aetatis anno LXIII, mense nono, et die quarto: imperii anno XIX, mense VI, die XV. Inter divos relatus est, solusque omnium intra urbem sepultus. Ossa eius collocata in urna aurea in foro, quod aedificavit, sub columna sita sunt: cuius altitudo CXLIV pedes habet. Huius tantum memoriae delatum est, ut usque ad nostram aetatem non aliter in senatu principibus acclametur, nisi *Felicio Augusto, Melior Traiano.* Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel absentantibus, vel vere laudantibus, occasionem magnificentissimi praestet exempli.

VI. Defuncto Traiano, *Aelius Hadrianus* creatus est princeps, sine aliqua quidem voluntate Traiani, sed operam dante Plotina, Traiani uxore. Nam eum Traianus, quanquam consobrinæ filium, vivus noluerat adoptare. Natus et ipse Italicæ in Hispania; qui Traiani gloriæ invidens statim provincias tres reliquit, quas Traianus addiderat; et de Assyria, Mesopotamia, et Armenia revocavit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum, amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur; propterea quod Traianus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebalii viris fuerat exhausta.

VII. Pacem tamen omni tempore imperii sui habuit, semel tantum per præsidem dimicavit; orbem Romanum circumiit; multa ædificavit. Facundissimus Latino sermone, Græco eruditissimus fuit: non magnam clementiæ gloriam habuit; diligentissimus tamen circa ærarium, et militum disciplinam. Obiit in Campania, maior sexagenario, imperii anno XXI, mense X, die XXIX. Senatus ei tribuere noluit divinos honores: tamen cum successor ipsius Titus Aurelius Fulvius Antoninus hoc vehementer exigeret, et universi senatores palam resisterent, tandem obtinuit.

VIII. Ergo Hadriano successit T. *Antoninus Fulvius Boionius*, idem etiam *Pius* nominatus; genere claro, sed non admodum vetere; vir insignis; et qui merito Numæ Pompilio conferatur, ita ut Romano Traianus æquetur. Vixit ingenti honestate privatus, maiori, in imperio; nulli acerbus, cunctis benignus: in re militari moderata gloria, defendere magis provincias quam amplificare studens; viros æquissimos ad administrandam rempublicam quærens; bonis honorem habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans: regibus amicis venerabilis non minus, quam terribilis; adeo ut barbarorum plurimæ nationes, depositis armis, ad eum controversias suas litesque deferrent, sententiæque eius parerent. Hic ante imperium ditissimus, opes quidem omnes suas stipendiis militum, et circa amicos liberalitatibus minuit;

minuit; verum ærarium opulentum reliquit. *Pius* propter clementiam dictus est. Obiit apud Lorium, villam suam, milliario ab urbe XII, vitæ anno LXXIII imperii XXIII, atque inter divos relatus est, et merito consecratus.

IX. Post hunc imperavit *Marcus Antoninus Verus*, haud dubie nobilissimus; quippe cum eius origo paterna a Numa Pompilio, materna a Sallentino rege penderet: et cum eo *L. Antoninus Verus*. Tumque primum Romana respublica duobus, æquo iure imperium administrantibus, parvit: cum usque ad eos, singulos semper habuisset Augustus.

X. Hi et genere inter se coniuncti fuerunt, et adfinitate. Nam Verus Antoninus, M. Antonini filiam in matrimonium habuit: M. autem Antonini gener Antonini Pii fuit per uxorem Galerianam Faustinam iuniorem consobrinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt, qui post victoriam Traiani tum primum rebellaverant. Verus Antoninus ad id profectus est: qui Antiochiæ et circa Armeniam agens, multa per duces, et ingentia pertravit: Seleuciam, Assyriæ urbem nobilissimam, cum quadraginta millibus hominum cepit: Parthicum triumphum revexit; cum fratre eodemque socero triumphavit. Obiit tamen in Venetia, cum a Concordia civitate Altinum proficisceretur, et cum fratre in vehiculo sederet, subito sanguine ictus, casu morbi, quem Græci ἀποπληξιν vocant. Vir ingenii parum civilis; reverentia tamen fratris nihil unquam atrox ausus. Cum obisset undecimo imperii anno, inter deos relatus est.

XI. Post eum *Marcus Antoninus* solus rempublicam tenuit, vir, quem mirari facilius quis, quam laudare possit. A principio vitæ tranquillissimus: adeo ut in infantia quoque vultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaret. Philosophiæ deditus Stoicæ; ipse etiam non solum vitæ moribus, sed etiam eruditione philosophus: tantæ admirationis adhuc iuvenis, ut eum successorem paraverit Hadrianus relinquere: adoptato tamen Antonino Pio, generum esse ei idcirco voluerit, ut hoc ordine ad imperium perveniret.

XII. Institutus est ad philosophiam per Apollo-

nium Chalcedonium; ad scientiam litterarum Græcarum, per Sextum Chæronensem, Plutarchi nepotem. Latinas autem litteras eum Fronto, orator nobilissimus, docuit. Hic cum omnibus Romæ æquo iure egit, ad nullam insolentiam elatus imperii fastigio; liberalitatis promptissimæ: provincias ingenti benignitate et moderatione tractavit. Contra Germanos eo principe res feliciter gestæ sunt. Bellum ipse unum gessit Marcomannicum: sed quantum nulla memoria fuit, adeo, ut Punicis conferatur. Nam eo gravius est factum, quod universi exercitus Romani perierant. Sub hoc enim tantus casus pestilentiae fuit, ut post victoriam Persicam, Romæ ac per Italiam provinciasque, maxima hominum pars, militum omnes fere copiae languore defecerint.

XIII. Ingenti ergo labore et moderatione, cum apud Carnuntum iugi triennio perseverasset, bellum Marcomannicum confecit, quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatæ, Suevi, atque omnis barbaria commoverat: multa hominum millia interfecit: ac Pannoniis servitio liberatis, Romæ rursus cum Commodo Antonino, filio suo, quem iam Cæsarem fecerat, triumphavit. Ad huius belli usum ærario exhausto, cum largitiones nullas haberet, neque indicere provincialibus aut senatui aliquid vellet; instrumentum regii cultus, facta in foro divi Traiani sectione, distraxit: vasa aurea, pocula crystallina et murrhina, uxoriam ac suam sericam ac auream vestem, multa ornamenta gemmarum: ac per duos continuos menses ea venditio habita est, multumque auri redactum. Post victoriam tamen emtoribus pretia restituit, qui reddere comparata voluerunt: molestus nulli fuit, qui maluit semel emta retinere.

XIV. Hic permisit viris clarioribus, ut convivia eodem cultu, quo ipse, et ministris similibus, exhiberent. In editione munerum post victoriam adeo magnificus fuit, ut centum simul leones exhibuisse tradatur. Cum igitur fortunatam rempublicam et virtute et mansuetudine reddidisset, obiit XVIII imperii anno, vitæ LXI, et omnibus certatim adnitenibus, inter divos relatus est.

XV. Huius successor L. *Antoninus Commodus* nihil paternum habuit: nisi quod contra Germanos

feliciter et ipse pugnavit. Septembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur. Sed luxuria et obsecnitate depravatus, gladiatoriiis armis sæpissime in ludo, deinceps etiam in amphitheatro cum huiusmodi hominibus sæpe dimicavit. Obiit morte subita, atque adeo, ut strangulatus, vel veneno interfectus putaretur: cum annis XII post patrem, et VIII mensibus imperasset; tanta execratione omnium, ut hostis humani generis etiam mortuus iudicaretur.

XVI. Huic successit *Pertinax*, grandævus iam, ut qui septuagenariam attigisset ætatem; præfecturam urbi tum agens, ex S. C. imperare iussus. Octogesimo imperii die, prætorianorum militum seditione, et Iuliani scelere occisus est.

XVII. Post eum *Salvius Iulianus* rempublicam invasit, vir nobilis et iure peritissimus; nepos Salvii Iuliani, qui sub divo Hadriano *perpetuum* composuit *editum*. Victus est a Severo apud Mulum pontem, interfectus in palatio. Vixit mensibus septem, postquam cœperat imperare.

XVIII. Hinc imperii Romani administrationem *Septimius Severus* accepit: oriundus ex Africa, provincia Tripolitana, oppido Lepti. Solus omni memoria et ante et postea ex Africa imperator fuit. Hic primum fisci advocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde ac varia officia atque honores, usque ad administrationem totius reipublicæ venit. Pertinacem se appellari voluit, in honorem eius Pertinacis, qui a Iuliano fuerat occisus. Parcus admodum fuit, natura sævus: bella multa, et feliciter gessit. Pescennium Nigrum, qui in Aegypto et Syria rebellaverat, apud Cyzicum interfecit. Parthos vicit, et Arabas interiores, et Adiabenos. Arabas eo usque superavit, ut etiam provinciam ibi faceret; idcirco Parthus, Arabicus, Adiabenicus dictus est. Multa toto Romano orbe reparavit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Iuliano, Cæsarem se in Gallia fecit: victusque apud Lugdunum est, et interfectus.

XIX. Severus autem præter bellicam gloriam etiam civilibus studiis clarus fuit, et litteris doctus, philosophiæ scientiam ad plenum adeptus. Novissi-

num bellum in Britannia habuit: utque receptas provincias omni securitate muniret, vallum per XXXII millia passuum a mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum senex, imperii anno sexto decimo, mense tertio; et divus appellatus est. Nam filios duos successores reliquit, Bassianum et Getam: sed Bassiano Antonini nomen a senatu voluit imponi. Itaque dictus est M. Aurelius Antoninus Bassianus; patrique successit. Nam Geta hostis publicus iudicatus, confestim periit.

XX. *Marcus* igitur *Aurelius Antoninus Bassianus*, idemque *Caracalla*, morum fere paternorum fuit; paullo asperior, et minax. Opus Romae egregium fecit lavacri, quae Antoniniana appellatur; nihil praeterea memorabile. Impatiens libidinis; ut qui novercam suam Iuliam uxorem duxerit. Defunctus est in Osdroene apud Edessam, moliens adversum Parthos expeditionem, anno imperii VI, mense II, vix egressus aetatis XLIII annum. Funere publico elatus est.

XXI. *Opilius* deinde *Macrinus*, qui praefectus praetorio erat, cum filio *Diadumeno* facti imperatores, nihil memorabile ex temporis brevitate gesserunt. Nam imperium eorum duum mensium, et unius anni fuit. Seditioe militari ambo pariter occisi sunt.

XXII. Creatus est post hos M. *Aurelius Antoninus*. Hic Antonini Caracallae filius putabatur: sacerdos autem Heliogabali templi erat. Is cum Romam ingenti et militum et senatus expectatione venisset, probris se omnibus contaminavit. Impudicissime et obscoenissime vixit, biennioque post et VIII mensibus tumultu interfectus est militari; et cum eo mater Soemia, Syra.

XXIII. Successit huic *Aurelius Alexander*; ab exercitu Caesar, a senatu Augustus nominatus; juvenis admodum: susceptoque adversus Persas bello, Xerxen eorum regem gloriosissime vicit. Militarem disciplinam severissime rexit; quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Adfessorem habuit, vel scrinii magistrum, Ulpianum, iuris conditorem. Romae quoque favorabilis fuit. Periit in Gallia, militari tumultu, tertio decimo imperii an-

no, et die VIII; in matrem suam Mammaeam unice pius.

LIBER NONUS.

I. Post hunc *Maximinus* ex corpore militari primus ad imperium accessit, sola militum voluntate, cum nulla senatus intercessisset auctoritas, neque ipse senator esset. Is bello adversus Germanos feliciter gesto, cum a militibus imperator esset appellatus, a Pupieno Aquileiae occisus est, deferentibus eum militibus suis, cum filio adhuc puero, cum quo imperaverat triennio et paucis diebus.

II. Postea tres simul Augusti fuerunt, *Pupienus*, *Balbinus*, et *Gordianus*: duo superiores obscurissimo genere, Gordianus nobilis: quippe cuius pater, senior Gordianus, consensu militum, cum proconsulatum Africae ageret, Maximino imperante, princeps fuisset electus. Itaque cum Romam venissent Balbinus et Pupienus, in palatio interfecti sunt; soli Gordiano imperium reservatum. Gordianus admodum puer, cum Tranquillinam Romae duxisset uxorem, lanam geminum aperuit, et ad orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui iam moliebantur erumpere. Quod quidem mox feliciter gessit, proeliiisque ingentibus Persas adflixit. Rediens haud longe a Romanis finibus interfectus est fraude Philippini, qui post eum imperavit. Miles ei tumulum vigesimo milliario a Circesio, quod castrum nunc Romanorum est, Euphrati imminens, aedificavit; exsequias Romam revexit; ipsum divum appellavit.

III. *Philippi* duo, filius ac pater, Gordiano occiso, imperium invaserunt: atque exercitu incolumi reducto, ad Italiam e Syria profecti sunt. His imperantibus millesimus annus Romae urbis ingenti ludorum apparatu spectaculorumque celebratus est. Ambo deinde ab exercitu interfecti sunt: senior Philippus Veronae, Romae iunior. Annis quinque imperaverunt. Inter divos tamen relati sunt.

IV. Post hos *Decius*, e Pannonia inferiore Budaliae natus, imperium sumsit. Bellum civile, quod in Gallia motum fuerat, oppressit. Filium suum Caesarem fecit. Romae lavacrum aedificavit. Cum bien-

nio ipse et filius imperassent, uterque in barbarico interfecti sunt, et inter divos relati.

V. Mox imperatores creati sunt *Gallus*, *Hostilianus*, et Galli filius *Volusianus*. Sub his Aemilianus in Mœsia res novas molitus est: ad quem opprimendum cum ambo profecti essent, Interamnæ interfecti sunt, non completo biennio. Nihil omnino clarum gesserunt. Sola pestilentia, et morbis, atque ægritudinibus notus eorum principatus fuit.

VI. *Aemilianus* obscurissime natus, obscurius imperavit. ac tertio mense extinctus est.

VII. Hinc *Licinius Valerianus* in Rætia et Norico agens, ab exercitu imperator, et mox Augustus est factus. *Gallienus* quoque Romæ a fenatu Cæsar est appellatus. Horum imperium Romano nomini perniciosum, et pæne exitiabile fuit, vel infelicitate principum, vel ignavia. Germani Ravennam usque venerunt. Valerianus in Mesopotamia bellum gerens, a Sapore Persarum rege superatus est: mox etiam captus, apud Parthos ignobili servitute consenuit.

VIII. Gallienus, cum adolescens factus esset Augustus, imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum perniciose gessit. Nam iuvenis in Gallia et Illyrico multa strenue fecit, occiso apud Murfam Ingenuo, qui purpuram sumserat, et Regaliano. Diu placidus et quietus, mox in omnem lasciviam dissolutus, tenendæ reipublicæ habenas probrosâ ignavia et desperatione laxavit. Alamanni, vastatis Galliis, in Italiam penetraverunt. Dacia, quæ a Traiano ultra Danubium fuerat adiecta, amissa est. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia, vastata per Gothos. Pannonia a Sarmatis Quadisque populata est. Germani usque ad Hispanias penetraverunt, et civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt. Parthi, Mesopotamia occupata, Syriam sibi cœperunt vindicare.

IX. Tum iam desperatis rebus, et deleta pæne imperio Romano, *Postumus* in Gallia, obscurissime natus, purpuram sumsit: et per annos decem ita imperavit, ut consumtas pæne provincias ingenti virtute et moderatione reparaverit: qui seditione militum interfectus est, quod Mogontiacum, quæ ad-

versus eum rebellaverat, L. Aeliano res novas moliente, diripiendam militibus tradere noluisse. Post eum Marius, vilissimus opifex, purpuram accepit, et secundo die interfectus est. Victorinus postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus: sed cum nimiae libidinis esset, et matrimonia aliena corrumperet, Agrippinae occisus est, actuario quodam machinante dolum, imperii sui anno secundo.

X. Huic successit Tetricus senator, qui Aquitaniam honore praefidis administrans, absens a militibus imperator electus est, et apud Burdigalam purpuram sumsit: seditiones multas militum pertulit. Sed dum haec in Gallia geruntur, in Oriente per Odenathum Persae victi sunt: defensa Syria, recepta Mesopotamia, usque ad Ctesiphontem Odenathus penetravit.

XI. Ita, Gallieno rempublicam deserente, Romanum imperium in Occidente per Postumum, per Odenathum in Oriente servatum est. Gallienus interea Mediolani cum Valeriano fratre occisus est, imperii anno nono, *addunt: fraude* Claudiusque ei successit, a militibus electus, a senatu appellatus Augustus. Hic *Aureoli,* Gothos, Illyricum Macedoniamque vastantes, ingenti *ducis sui* proelio vicit. Parcus vir, ac modestus, et iusti tenax, ac reipublicae gerendae idoneus: qui tamen intra imperii biennium morbo interiit, et divus appellatus est. Senatus ingenti eum honore decoravit, scilicet ut in curia clypeus ipsi aureus, item in Capitolio statua aurea poneretur.

XII. *Quintillus* post eum, Claudii frater, consensu militum imperator electus est, vir unicae moderationis et civilitatis, æquandus fratri, vel praeponendus. Consensu senatus appellatus Augustus septimo decimo die imperii occisus est.

XIII. Post eum *Aurelianus* suscepit imperium, Dacia Ripensi oriundus: vir in bello potens, animi tamen immodici, et ad crudelitatem propensioris: quique Gothos strenuissime vicit. Romanam ditio- nem ad fines pristinos varia bellorum felicitate revocavit. Superavit in Gallia Tetricum apud Cata-launos: ipso Tetrico prodente exercitum suum, cuius assiduas seditiones ferre non poterat: quin etiam

per litteras occultas Aurelianum ita fuerat deprecatus, ut inter alia versu Virgiliano uteretur:

Eripe me his invicte malis:

Zenobiam quoque, quæ occiso Odenatho marito orientem tenebat, haud longe ab Antiochia sine gravi proelio cepit, ingressusque Romam, nobilem triumphum quasi receptor Orientis Occidentisque, egit, currum præcedentibus Tetrico et Zenobia: qui quidem Tetricus corrector Lucaniæ postea fuit: ac privatus diutissime vixit. Zenobia autem posteros, qui adhuc manent, Romæ reliquit.

XIV. Hoc imperante etiam monetarii in urbe rebellaverunt, vitiatis pecuniis, et Felicissimo rationali interfecto: quos Aurelianus victos ultima crudelitate compefcuit: plurimos nobiles capite damnavit: sævus et sanguinarius, ac necessarius magis in quibusdam, quam in ullo amabilis imperator. Trux omni tempore, etiam filii sororis interfector: disciplinæ tamen militaris, et morum dissolutorum magna ex parte corrector.

XV. Urbem Romam muris firmioribus cinxit: templum Soli ædificavit: in quo infinitum auri gemmarumque constituit. Provinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico et Mœsia, desperans, eam posse retineri: abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciæ, in media Mœsia collocavit: appellavitque eam Daciam, quæ nunc duas Mœsias dividit, et est in dextra Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva. Occiditur servi sui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius, nomina pertulit adnotata, falso manum eius imitatus, tanquam Aurelianus ipsos pararet occidere. Itaque ut præveniretur, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolin et Heracleam est fratae veteris. Locus Caenophrurium appellatur. Mors tamen eius inulta non fuit. Meruit quoque inter divos referri. Imperavit annos quinque, menses VI.

XVI. *Tacitus* post hunc suscepit imperium, vir egregie moratus, et rei publicæ gerendæ idoneus,

Nihil tamen clarum potuit ostendere, intra sextum mensem imperii morte praeventus. *Florianus*, qui Tacito successerat, duobus mensibus, et diebus XX in imperio fuit; neque quicquam dignum memoria egit.

XVII. Post hunc *Probus*, vir illustris gloria militari, ad administrationem reipublicae accessit. Gallias a barbaris occupatas ingenti proeliorum felicitate restituit. Quosdam imperium usurpare conatos, scilicet Saturninum in Oriente, Proculum et Bonosum Agrippinae, certaminibus oppressit. Vineas Gallos et Pannonios habere permisit; opere militari Almam montem apud Sirmium, et Aureum apud Mœsiam superiorem vineis conferuit, et provincialibus colendas dedit. Hic cum bella innumera gessisset, pace parata dixit, brevi milites necessarios non futuros. Vir acer, strenuus, iustus, et qui Aurelianum aequaret gloria militari, morum autem civilitate superaret. Interfectus est tamen Sirmii, tumultu militari, in turri ferrata. Imperavit annos VI, menses quatuor.

XVIII. Post hunc *Carus* est factus Augustus, Narbone natus in Gallia: qui confestim Carinum et Numerianum filios, Caesares fecit, cum quibus regnavit duobus annis; sed dum bellum adversum Sarmatas gerit, nuntiato Persarum tumultu ad Orientem profectus, res contra Persas nobiles gessit; ipsos proelio fudit: Cochen et Ctesiphontem, urbes nobilissimas, cepit: et cum castra supra Tigridem haberet, ictu divini fulminis periit. *Numerianus* quoque filius eius, quem secum ad Persas duxerat, adolescens egregiae indolis, cum oculorum dolore correptus in lecticula veheretur, impulsore Apro, qui focer eius erat, per insidias occisus est; et cum dolo occultaretur ipsius mors, quousque Aper invadere posset imperium, foetore cadaveris prodita est. Milites enim, qui eum sequebantur, foetore commoti, diductis lecticulae palliis, post aliquot dies mortem eius notam habere potuerunt.

XIX. Interea *Carinus*, quem Caesarem ad Parthos proficiscens Carus in Illyrico, Gallia, Italia reliquerat, omnibus se sceleribus inquinavit: plurimos innoxios, fictis criminibus, occidit: matrimonia no-

bilis corruptis; condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel levi fatigatione taxaverant, perniciosus fuit. Ob quæ omnibus hominibus invisus, non multo post pœnas dedit. Nam de Perfide victor exercitus rediens, cum Carum Augustum fulmine, Numerianum Cæsarem insidiis perdidisset, *Diocletianum* imperatorem creavit, Dalmatia oriundum, virum obscurissime natum: adeo ut a plerisque scribæ filius, a nonnullis Anulini senatoris libertinus fuisse credatur.

XX. Is prima militum concione iuravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum, et cum iuxta eum Aper, qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitus manu Diocletiani percussus est. Postea Carinum, omnium odio et detestatione viventem, apud Margum ingenti proelio vicit, proditum ab exercitu suo, quem fortiorem habebat: certe desertum, inter Viminacium atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum rusticani in Gallia concitassent, et factioni suæ Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum et Aelianum: ad subigendos eos Maximianum Herculum Cæsarem misit; qui levibus proeliis agrestes domuit, et pacem Galliæ reformavit.

XXI. Per hæc tempora etiam Carausius, qui vilissime natus, strenuæ militiæ ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ et Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci et Saxones infestabant, multis barbaris sæpe captis, nec præda integra aut provincialibus reddita, aut imperatoribus missa; cum suspicio esse cœpisset, consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret; a Maximiano iussus occidi, purpuram sumsit, et Britannias occupavit.

XXII. Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatae essent, Carausius in Britannii rebellaret, Achilleus in Aegypto, Africam Quinquegentiani infestarent, Narsus Orienti bellum inferret; Diocletianus *Maximianum Herculum* ex Cæsare fecit Augustum, Constantium et Maximianum Cæsares: quorum Constantius per filiam nepos Claudii tradi-

tur: Maximianus Galerius in Dacia haud longe a Sardica natus. Atque ut eos etiam adfinitate coniungeret, Constantius privignam Herculi Theodora accepit, ex qua postea sex liberos, Constantini fratres, habuit: Galerius filiam Diocletiani Valeriam: ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulsi. Cum Carausio tamen, cum bella frustra tentata essent contra virum rei militaris peritissimum, ad postremum pax convenit. Eum post septennium Allectus, socius eius, occidit, atque ipse post eum Britannias triennio tenuit: qui ductu Asclepiodoti, praefecti praetorio, est oppressus. Ita Britanniae decimo anno receptae.

XXIII. Per idem tempus a Constantio Caesare in Gallia pugnatum est circa Lingonas: die una adversam et secundam fortunam expertus est. Nam cum, repente barbaris ingruentibus, intra civitatem esset coactus tam praecipiti necessitate, ut clausis portis in murum funibus tolleretur; vix quinque horis mediis, adventante exercitu, sexaginta fere millia Alamannorum cecidit. Maximianus quoque Augustus bellum in Africa profligavit, domitis Quingentianis, et ad pacem redactis. Diocletianus obsessum Alexandriae Achilleum octavo fere mense superavit, eumque interfecit. Victoria acerbe usus est; totam Aegyptum gravibus proscriptionibus caedibusque foedavit. Ea tamen occasione ordinavit provide multa, et disposuit; quae ad nostram aetatem manent.

XXIV. Galerius Maximianus primo adversus Narseum minime secundum proelium habuit, inter Callinicum Carrasque congressus, cum inconsulte magis, quam ignave dimicasset. Admodum enim parva manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur, et ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia a Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisset.

XXV. Mox tamen per Illyricum Moesiamque contractis copiis, rursus cum Narseo, Hormisdæ et Saporis avo, in Armenia maiori pugnavit successu ingenti, nec minore consilio, simulque fortitudine quippe qui etiam speculatoris munus cum altero ac

tertio equite susceperit. Pulso Narseo castra eius diripuit; uxores, sorores, liberos cepit; infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam: ipsum in ultimas regni solitudines egit, quare ad Diocletianum, in Mesopotamia cum praesidiis tum morantem, ovans regressus, ingenti honore susceptus est. Varia deinceps et simul, et viritim bella gesserunt, Carpis et Basternis subactis, Sarmatis victis: quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis sinibus locaverunt.

XXVI. Diocletianus moratus callide fuit, sagax praeterea, et admodum subtilis ingenio, et qui severitatem suam aliena invidia vellet explere. Diligentissimus tamen et solertissimus princeps; et qui imperio Romano primus regiae consuetudinis formam magis, quam Romanae libertatis, invexit: adorarique se iussit, cum ante eum cuncti salutarentur: ornamenta gemmarum vestibus calceamentisque indidit. Nam prius imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat: reliqua communia.

XXVII. Herculius autem, propalam ferus, et incivilis ingenii, asperitatem suam etiam vultus horrore significans. Hic naturae suae indulgens, Diocletiano in omnibus, etiam severioribus consiliis, obsecutus est. Cum tamen ingravescente aëvo parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret, auctor Herculio fuit, ut in privatam vitam concederent, et stationem tuendae reipublicae viridioribus iunioribusque mandarent. Cui aëgre collega obtemperavit. Tamen uterque una die privato habitu imperii insigne mutavit; Nicomediae Diocletianus, Herculius Mediolani: post triumphum inclitum, quem Romae ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum illustri, qua Narsei coniuges sororesque et liberi ante curram ducti sunt. Concesserunt tunc Salonas unus, alter in Lucaniam.

XXVIII. Diocletianus privatus in villa, quae haud procul a Salonis est, praclaro otio fenuit; inustata virtute usus, ut solus omnium post conditum Romanum imperium, ex tanto fastigio sponte ad privatae vitae statum civilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut, cum privatus obisset, inter divos tamen referretur.

LIBER DECIMUS.

I. His igitur abeuntibus ab administratione reipublicae, *Constantius* et *Galerius* Augusti creati sunt: divisusque inter eos ita Romanus orbis, ut Gallias, Italiam, Africam, *Constantius*; Illyricum, Asiam, Orientem *Galerius* obtinerent: sumtis duobus Cæsaribus. *Constantius* tamen, contentus dignitate Augusti, Italix atque Africæ administrandæ sollicitudinem recusavit: vir egregius et præstantissimæ civilitatis, divitiis provincialium ac privatorum studens, fisci commoda non admodum adfectans: dicensque *melius, publicas opes a privatis haberi, quam intra unum claustrum reservari.* Adeo autem cultus modici, ut feriatis diebus, si cum amicis numerosioribus esset epulandum, privatorum ei argento ostiatim petito triclinia sternerentur. Hic non modo amabilis, sed etiam venerabilis Gallis fuit: præcipue quod *Diocletiani* suspectam prudentiam, et *Maximiani* sanguinariam temeritatem imperio eius evaserant. Obiit in Britannia Eboraci, principatus anno tertio decimo, atque inter divos relatus est.

II. *Galerius* vir et probe moratus, et egregius in re militari, cum Italiam quoque, sinente *Constantio*, administrationi suæ accessisse sentiret, Cæsares duos creavit, *Maximinum*, quem Orienti præfecit: et *Severum*, cui Italiam dedit. Ipse in Illyrico commoratus est. Verum *Constantio* mortuo, *Constantinus*, ex obscuriori matrimonio eius filius, in Britannia creatus est imperator, et in locum patris exoptatissimus moderator accessit. Romæ interea prætoriani, excitato tumultu, *Maxentium*, *Herculii* filium, qui haud procul ab urbe in villa publica morabatur, Augustum nuncupaverunt. Quo nuntio *Maximianus* *Herculius* ad spem arrectus refumendi fastigi, quod invitus amiserat, Romam advolvavit e Lucania, quam sedem privatus elegerat, in agris amœnissimis consenscens; *Diocletianum*que etiam per litteras adhortatus est, ut depositam resumeret potestatem: quas ille irritas habuit. Sed adversum motum prætorianorum atque *Maxentii*, *Severus* Cæsar Romam missus a *Galerio* cum exer-

citu venit; obsidensque urbem, militum suorum scelere desertus est.

III. Auctæ Maxentio opes, confirmatumque imperium. Severus fugiens Ravennæ interfectus est. Herculius tamen Maximianus post hæc in concione exercitus filium Maxentium nudare conatus, seditionem et convicia militum tulit. Inde ad Gallias profectus est, dolo composito, tanquam a filio esset expulsus, ut Constantino genero iungeretur: moliens tamen Constantinum reperta occasione interficere, qui in Galliis et militum et provincialium ingentiam favore regnabat, cæsis Francis atque Alamanis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificentum spectaculum muneris parasset, obiecit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quæ dolum viro nuntiaverat, profugit Herculius, Massiliæque oppressus (ex ea etenim navigare ad filium præparabat) pœnas dedit iustissimo exitu: vir ad omnem asperitatem sævitiamque proclivus, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers.

IV. Per hoc tempus a Galerio *Licinius* imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua consuetudine, et in bello, quod adversus Narseum gesserat, strenuis laboribus et officiis acceptus: mors Galerii confestim secuta est. Ita respublica tum a novis quatuor imperatoribus tenebatur, Constantino et Maxentio, filiis Augustorum, Licinio et Maximino, novis hominibus. Quinto tamen Constantinus imperii sui anno bellum adversum Maxentium civile commovit; copias eius multis proeliis fudit: ipsum postremo Romæ adversum nobiles omnibus exitiis sævientem, apud pontem Mulvium vicit, Italiaque est potitus. Non multo deinceps in Oriente quoque adversus Licinium Maximinus res novas molitus, vicinum exitium fortuita apud Tarsum morte prævenit.

V. *Constantinus* tamen vir ingens, et omnia efficere nitens, quæ animo præparasset, simul principatum totius orbis adfectans, Licinio bellum intulit, quamvis necessitudo et affinitas cum eo esset: nam foror Constantia nupta Licinio erat. Ac primo eum in Pannonia, ingenti apparatu bellum apud Cibalas instruentem, repentinus oppressit: omnique

Dardania, Moesia, Macedonia potitus, numerosas provincias occupavit.

VI. Varia deinceps inter eos bella, et pax reconciliata, ruptaque est. Postremo Licinius navali et terrestri proelio victus, apud Nicomediam se dedit; et contra religionem sacramenti Thessalonicae privatus occisus est. Eo tempore res Romana sub uno Augusto et tribus Caesaribus (quod nunquam alias) fuit; cum liberi Constantini Galliae, Orienti, Italiaeque praesent. Verum insolentia rerum secundarum aliquantum Constantinum ex illa favorabili animi docilitate mutavit. Primum necessitudines persecutus, filium suum, egregium virum, et fororis filium, commodae indolis juvenem, interfecit; mox uxorem; post numerosos amicos.

VII. Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus. Innumerae in eo animi corporisque virtutes claruerunt. Militaris gloriae appetentissimus, fortuna in bellis prospera fuit: verum ita, ut non superaret industriam. Nam etiam Gothos, post civile bellum, varie profligavit, pace ad postremum data; ingentemque apud barbaras gentes memoriae gratiam collocavit. Civilibus artibus et studiis liberalibus deditus; adfectator iusti amoris, quem omni sibi et liberalitate et docilitate quaesivit; sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius: nihil occasionum praetermittens, quo opulentiores eos clarioresque praestaret.

VIII. Multas leges rogavit, quasdam ex bono et aequo, plerasque superfluas, nonnullas severas. Primusque urbem nominis sui ad tantum fastigium evertere molitus est, ut Romae aemulam faceret. Bellum adversus Parthos moliens, qui iam Mesopotamiam fatigabant, uno et trigesimo anno imperii, aetatis sexto et sexagesimo, Nicomediae in villa publica obiit. Denunciata mors eius est etiam per crinitam stelam, quae inusitatae magnitudinis aliquamdiu fuit: eam Graeci κομήτην vocant. atque inter divos meruit referri.

IX. Successores filios tres reliquit: atque unum fratris filium. Verum *Dalmatius* Caesar prosperrima indole, neque patruo abfimilis, haud multo post oppressus est factione militari, et Constantio, pa-

truele suo, finente potius, quam iubente. *Constantinum* porro, fratri bellum inferentem, et apud Aquileiam inconsultius proelium adgressum, Constantis duces interemerunt. Ita respublica ad duos Augustos redacta. *Constantis* imperium strenuum aliquamdiu, et iustum fuit; mox cum et valetudine improspera, et amicis pravioribus uteretur, ad gravia vitia conversus, cum intolerabilis provincialibus, militibus iniucundus esset, factione Magnentii occisus est. Obiit haud longe ab Hispaniis, in castro, cui Helenæ nomen est, anno imperii decimo septimo, ætatis trigesimo: rebus tamen plurimis strenue in militia gestis, exercituique per omne vitæ tempus sine gravi crudelitate terribilis.

X. Diversa *Constantii* fortuna fuit. A Persis enim multa et gravia perpeffus, sæpe captis oppidis, obsessis urbibus, cæsis exercitibus; nullumque ei contra Saporem prosperum proelium fuit; nisi quod, apud Singaram, haud dubiam victoriam ferocia militum amisit; qui pugnam seditiose et stolide, contra rationem belli, die iam præcipiti, poposcerunt. Post Constantis necem, *Magnentio* Italiam, Africam, Gallias, obtinente, etiam Illyricum res novas habuit. *Vetranione* ad imperium consensu militum electo: quem grandævum iam, et cunctis amabilem diuturnitate et felicitate militiæ, ad tuendum Illyricum, principem creaverunt: virum probum et morum veterum, ac iucundæ civilitatis; sed omnium liberalium artium expertem, adeo, ut ne elementa quidem prima litterarum, nisi grandævus et iam imperator, acceperit.

XI. Sed a Constantio, qui ad ultionem fraternæ necis, bellum civile commoverat abrogatum est *Vetranioni* imperium: qui novo inusitatoque more, consensu militum, deponere insigne compulsus est. Romæ quoque tumultus fuit; *Nepotiano*, Constantini sororis filio, per gladiatoriam manum imperium invadente; qui sævis exordiis dignum exitum nactus est. Vigesimo enim atque octavo die a Magnentianis ducibus oppressus, pœnas dedit: caputque eius pilo per urbem circumlatum est: gravissimæque proscriptiones et nobilium cædes fuerunt.

XII. Non multo post Magnentius apud Murfam

profligatus acie est, ac paene captus. Ingentes Romani imperii vires ea dimicatione consumptæ sunt, ad quælibet bella externa idoneæ, quæ multum triumphorum possent securitatisque conferre. Orienti mox a Constantio Caesar est datus, patruī filius *Gallus*: Magnentiusque diversis proeliis victus, vim vitæ suæ apud Lugdunum attulit, imperii anno tertio mense septimo: frater quoque eius Senonis, quem ad tuendas Gallias Caesarem miserat.

XIII. Per hæc tempora etiam a Constantio, multis incivilibus gestis, Gallus Caesar occisus est: vir natura ferus, et ad tyrannidem pronior, si suo iure imperare licuisset. Silvanus quoque in Gallia renovas molitus, ante diem trigesimalum extinctus est: solusque imperio Romano eo tempore Constantius princeps et Augustus fuit.

XIV. Mox *Iulianum* Caesarem ad Gallias misit, patruelem suum, Galli fratrem: tradita ei in matrimonium sorore; cum multa oppida barbari expugnassent, alia obsiderent, ubique fœda vastitas esset, Romanumque imperium non dubia iam calamitate nutaret: a quo modicis copiis apud Argentoratum, Galliae urbem, ingentes Alamannorum copiae extinctæ sunt, rex nobilissimus captus: Galliae restitutaæ. Multa postea per eundem Iulianum egregie adversum barbaros gesta sunt: submotique ultra Rhenum Germani, et finibus suis Romanum imperium restitutum.

XV. Neque multo post, cum Germaniciani exercitus a Galliarum præsidio tollerentur, consensu militum Iulianus factus Augustus est: interiectoque anno, ad Illyricum obtinendum profectus, Constantio Parthicis bellis occupato: qui rebus cognitis ad bellum civile conversus in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamque, anno imperii octavo et trigesimo, ætatis quinto et quadragesimo, meruitque inter divos referri. Vir egregiæ tranquillitatis, placidus, nimis amicis et familiaribus credens; mox etiam uxoribus deditior; qui tamen primis imperii annis ingenti se modestia egerit; familiarium etiam locupletatur; neque inhonoros sinens, quorum laboriosa expertus fuisset officia: ad severitatem tamen propensior, si suspicio imperii moveretur; mitis alias,

et cuius in civilibus magis, quam in externis bellis, sit laudanda fortuna.

XVI. Hinc *Iulianus* rerum potitus est, ingen-
tique apparatu Parthis intulit bellum, cui expedi-
tioni ego quoque interfui. Aliquot oppida et ca-
stella Persarum in deditiorem accepit, vel vi expug-
navit. Assyriamque populatus, castra apud Ctesi-
phontem stativa aliquamdiu habuit, remeansque victor,
dum se inconsultius proeliis inserit, hostili manu
interfectus est, VI Kalend. Iulias, imperii anno sep-
timo, ætatis altero et trigésimo: atque inter divos
relatus est. Vir egregius et rempublicam insigniter
moderaturus, si per fata licuisset: liberalibus dis-
ciplinis apprime eruditus: Græcis doctior, atque
adeo, ut Latina eruditio nequaquam cum Græca
scientia conveniret: facundia ingenti et prompta, me-
moriæ tenacissimæ; in quibusdam philosopho pro-
pior: in amicos liberalis: sed minus diligens, quam
tantum principem decuit; fuerunt enim nonnulli,
qui vulnera gloriæ eius inferrent. In provinciales
iustissimus, et tributorum, quatenus fieri posset, re-
pressor; civilis in cunctos: mediocrem habens ærarii
curam: gloriæ avidus ac per eam animi plerumque
immodici: religionis Christianæ insectator; perinde
tamen, ut cruore abstineret; Marco Antonino non
abfimilis: quem etiam æmulari studebat.

XVII. Post hunc *Iovianus*, qui tunc domesti-
cus militabat, ad obtinendum imperium consensu
exercitus lectus est: commendatione patris, quam
sua, militibus notior. Qui iam turbatis rebus, exer-
citu quoque inopia laborante, uno a Persis atque
altero proelio victus pacem cum Sapore, necessariam
quidem, sed ignobilem fecit: multatus finibus, ac
nonnulla imperii Romani parte tradita, quod ante
eum annis mille centum et duobus de viginti fere,
ex quo Romanum imperium conditum erat, nun-
quam accidit. Quin etiam legiones nostræ, ita et
apud Caudium, per Pontium Telesinum, et in Hi-
spania apud Numantiam, et in Numidia sub iugum
missæ sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea
pacis conditio non penitus reprehendenda foret, si
fœderis necessitatem, cum integrum fuit, mutare
voluisset, sicut a Romanis, omnibus his bellis, quæ

commemoravi, factum est. Nam et Samnitibus, et Numantinis, et Numidis confestim bella illata sunt, neque pax rata fuit. Sed dum æmulum imperii videretur, intra Orientem residens, gloriæ parum consuluit. Itaque iter ingressus, atque Illyricum petens, in Galatiæ finibus repentina morte obiit: vir alias neque iners, neque imprudens.

XVIII. Multi exanimatum opinantur nimia cruditate, inter cœnandum enim epulis indulserat: alii odore cubiculi, quod ex recenti testorio calcis grave quiescentibus erat: quidam nimietate prunarum, quas gravi frigore adoleri multas iusserat. Decessit imperii mense septimo, quarto decimo Kalend. Martias: ætatis, ut qui plurimum ac minimum tradunt, tertio et trigesimo anno; ac benignitate principum, qui ei successerunt, inter divos relatus est. Nam et civilitati propior, et natura admodum liberalis fuit. Is status erat Romanæ rei, Ioviano eodem et Varroniano Consulibus, anno urbis conditæ millesimo centesimo et nono decimo. Quia autem ad inclitos principes venerandosque perventum est, interim operi modum dabimus. Nam reliqua stilo maiore dicenda sunt; quæ nunc non tam prætermittimus, quam ad maiorem scribendi diligentiam reservamus.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

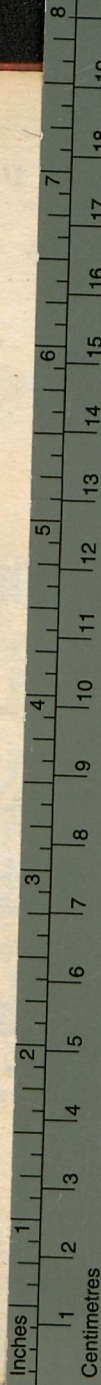
730704

X2512633

130707

d. 31. Dec. 1805.

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

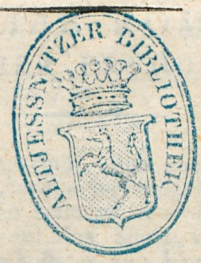
3/Color

Black

LEUTROPII BREVIARIUM

HISTORIAE ROMANAE
AD VALENTEM AUGUSTUM.

TUBINGÆ
SUMTIBUS I. G. COTTÆ. MDCCXCVIII.

